

Centrālā statistikas pārvalde

2023

Informatīvais apskats

DZIMUMU LĪDZTIESĪBA

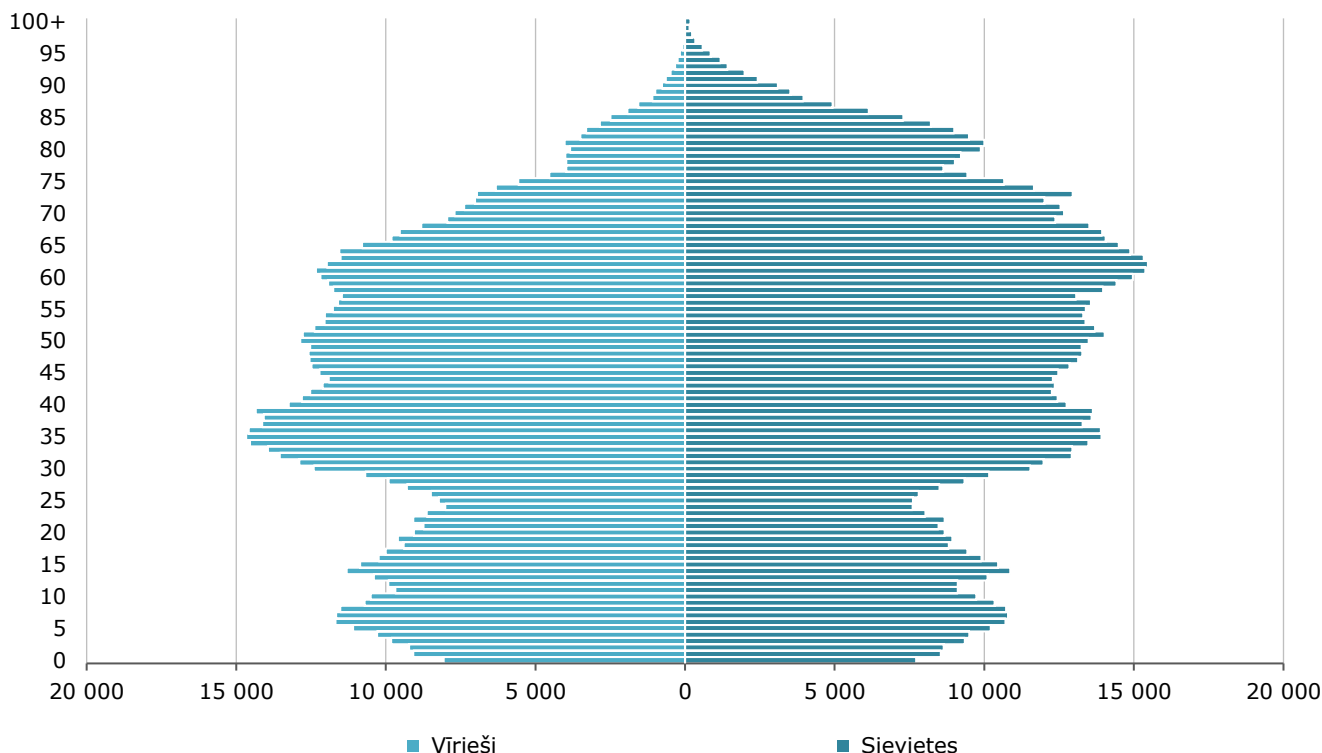
Informatīvajā apskatā apkopoti aktuālākie statistikas rādītāji, kas raksturo dzimumu līdztiesību un atšķirības starp vīriešu un sieviešu stāvokli sabiedrībā dažādās dimensijās: zināšanas, darbs, nauda, laiks, veselība, vara un vardarbība.

Sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju nodrošināšana ir viens no Eiropas Savienības pamatprincipiem, kuram aizvien lielāks uzsvars tiek likts arī Latvijas mērogā. Šobrīd tiek īstenots "Plāns sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanai 2021.–2023. gadam", Labklājības ministrijas vadībā tiek gatavots plāns 2024.–2027. gadam, kā arī citos likumos iezīmējas īpaši regulējumi, kas veicinātu dzimumu līdztiesību.

Publikācijā ir analizēta jaunākā pieejamā informācija, ko apkopojusi gan Centrālā statistikas pārvalde (turpmāk – CSP), gan citas valsts iestādes. Informācija ir sakārtota, balstoties uz Eiropas dzimumu līdztiesības institūta (EIGE) izstrādātajām dzimumu līdztiesības indeksa dimensijām (*domains*).

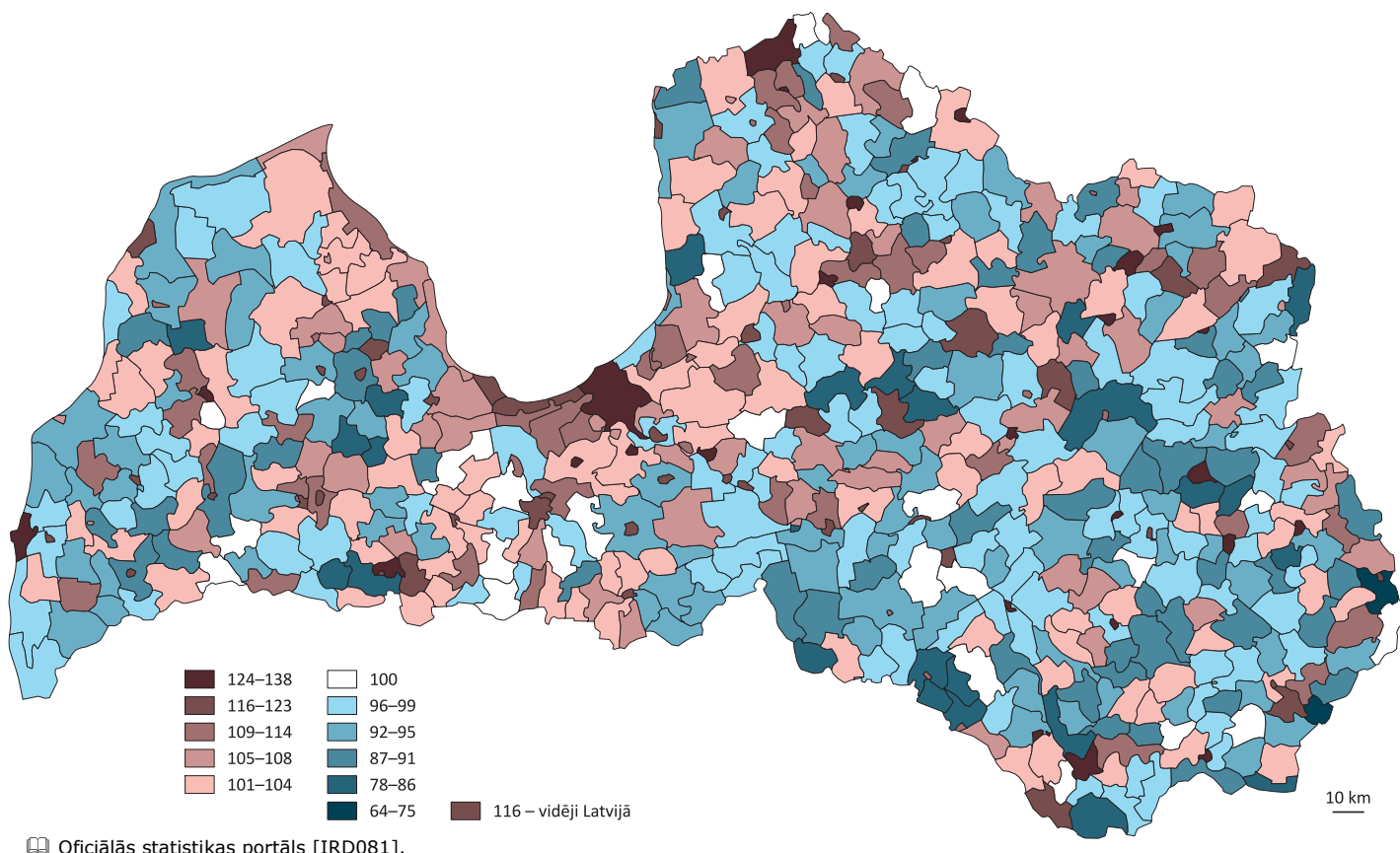
2023. gada sākumā Latvijā dzīvoja 1 miljons 883 tūkstoši iedzīvotāju. 53,7 % Latvijas iedzīvotāju ir sievietes. Vecumā līdz 43 gadiem sievietes ir mazāk nekā vīrieši (arī dzimušo skaitā meiteņu vienmēr ir mazāk nekā zēnu). Reproductīvajā vecumā (15–49 gadi) sieviešu un vīriešu skaits ir līdzīgs – 49,1 % sieviešu un 50,9 % vīriešu, taču vecumā virs 65 gadiem sieviešu ir divas reizes vairāk.

Iedzīvotāji pēc dzimuma un vecuma 2023. gadā

2023. gada sākumā Latvijā uz 100 vīriešiem bija 116 sievietes. Visās Latvijas pilsētās sievietes ir vairāk nekā vīrieši – visvairāk ir Preiļos (133 sievietes uz 100 vīriešiem), Sedā un Valkā (abās pilsētās ir 132 sievietes uz 100 vīriešiem), bet vismazāk starp pilsētu iedzīvotājiem dzimumu sadalījuma atšķirību ir Durbē un Viļakā, kur pārsvars ir neliels – 105 sievietes uz 100 vīriešiem. Starp pagastiem visvairāk sievietes uz 100 vīriešiem bija Kalncempju, Vecauces un Ramatas pagastā, bet vismazāk – Ķepovas pagastā, kur vīriešu ir uz pusi vairāk nekā sievietes, Zaļesjes un Viesatu pagastā, kur vīriešu ir par trešdaļu vairāk nekā sievietes. Vienlīdzīgs skaits (100 sievietes uz 100 vīriešiem) bija 26 teritoriālajās vienībās, piemēram, Aiviekstes, Kalkūnes, Suntažu pagastā u.c.

Sieviešu skaits uz 100 vīriešiem teritoriālajās vienībās 2023. gada sākumā

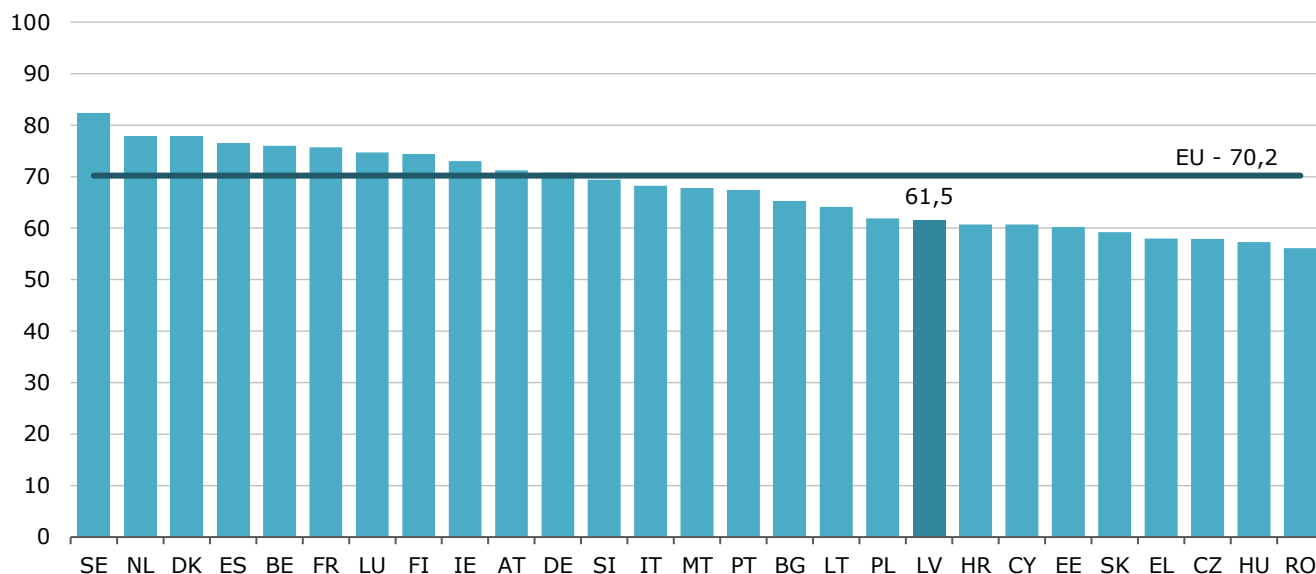
Oficiālās statistikas portāls [IRD081].

1. DZIMUMU LĪDZTIESĪBAS INDEKSS

Pēc Eiropas dzimumu līdztiesības institūta (EIGE) izstrādātā dzimumu līdztiesības indeksa, kas raksturo panākto virzību dzimumu līdztiesības progressa mērīšanā Eiropas Savienībā, Latvijas kopējais novērtējums 2023. gadā bija 61,5. Augstāks novērtējums nekā Latvijā bija vidējais rādītājs ES (70,2) un Lietuvā (64,1), taču Igaunijā (60,2) tas bija zemāks nekā Latvijā. Indeksu veido sešas pamatdimensijas (zināšanas, darbs, nauda, laiks, veselība, vara un divas papildu dimensijas (vardarbība un nevienlīdzība, kas balstīta uz vairākiem aspektiem). Indeksu aprēķina, apvienojot dimensijas vienā kopējā rādītājā. Indekss nosaka dalībvalstu rādītājus no viena (pilnīga nevienlīdzība) līdz 100 (pilnīga dzimumu līdztiesība). Tas mēra ne tikai atšķirības starp sievietēm un vīriešiem, bet ņem vērā arī valsts kontekstu un sniedz novērtējumu, kurās dalībvalstu dzimumu līdztiesības dimensijās nepieciešams uzlabot rādītājus augstāka dzimumu līdztiesības indeksa sasniegšanai. Augsts kopējais rādītājs atspoguļo mazas (vai neesošas) dzimumu atšķirības un labu situāciju visiem (piemēram, augsts nodarbinātības līmenis gan sievietēm, gan vīriešiem vidū).

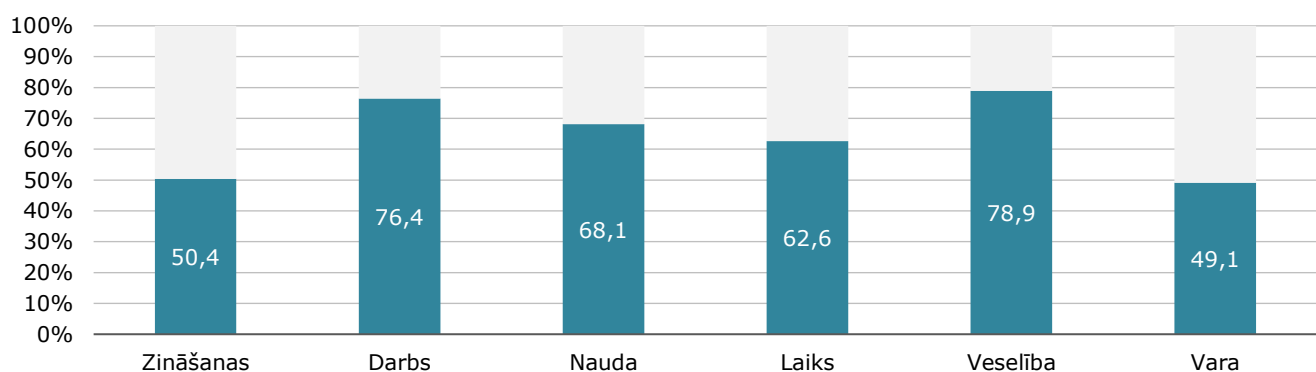
Latvija ar 61,5 punktiem no 100 ES dzimumu līdztiesības indeksā ierindojas 19. vietā. Kopš 2010. gada Latvijas vērtējums ir uzlabojies par 6,3 punktiem, galvenokārt pateicoties uzlabojumiem varas un naudas dimensijās. Turpmāk publikācijā tiks plašāk aplūkotas visas dzimumu līdztiesības indeksa pamatdimensijas un to novērtējums Latvijā, salīdzinot ar ES.

Dzimumu līdztiesības indekss Latvijā un ES valstīs 2023. gadā

Eiropas dzimumu līdztiesības institūts

Latvijas novērtējums dzimumu līdztiesības indeksa dimensijās 2023. gadā

Eiropas dzimumu līdztiesības institūts

2. ZINĀŠANAS

Mācīšanās visa mūža garumā nodrošina iespējas darba tirgū. Lai gan Latvijā sievietēm un vīriešiem ir vienādas iespējas iegūt izglītību, tomēr joprojām pastāv atšķirība starp sieviešu un vīriešu iegūto izglītības līmeni.

EIGE aprēķinātais dzimumu līdztiesības indekss dimensijā "Zināšanas", kas raksturo atšķirības starp sasniegto izglītības līmeni, mūžizglītības iespējām, Latvijā novērtēts ar vērtību 50,4, un tas ir būtiski mazāk nekā ES vidējais rādītājs (63,6). Zemais vērtējums saistīts gan ar augstāku sieviešu īpatsvaru augstskolu absolventu skaitā, gan sieviešu un vīriešu studentu skaita atšķirībām dažādās izglītības nozarēs (sievietes biežāk izvēlas humanitārās zinātnes, savukārt vīrieši – zinātnes un tehniskās disciplīnas). Pēc EIGE novērtējuma Latvija kopš 2015. gada nemainīgi ieņem pēdējo vietu starp ES valstīm dimensijā "Zināšanas", līdz ar to jāsecina, ka izglītības jomā Latvijai būtu jāturpina nopietna attīstība.

2022. gadā Latvijā 40,6 % sieviešu un 25,4 % vīriešu (15–74 gadu vecumā) bija augstākā izglītība. Savukārt arodizglītību vai profesionālo izglītību ieguvušo skaitā dominē vīrieši – šādu izglītību bija ieguvuši 33,7 % vīriešu un 26,6 % sieviešu. Vīrieši biežāk nekā sievietes neturpina mācības pēc pamatzglītības iegūšanas.

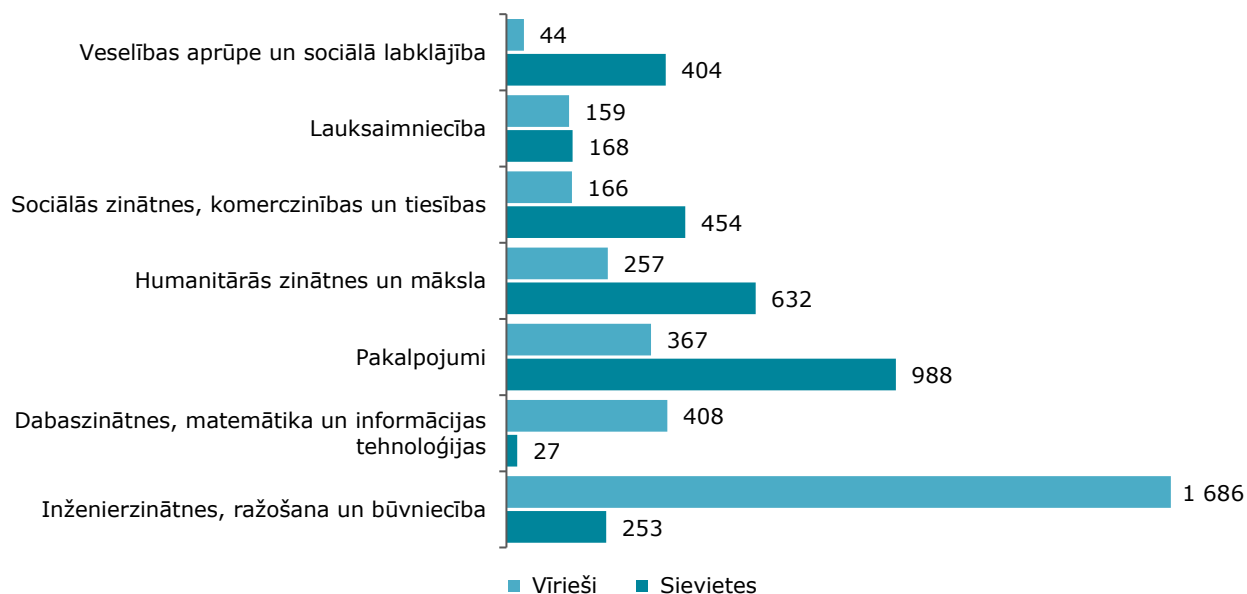
Iedzīvotāji pēc izglītības līmeņa 2022. gadā, %

Oficiālās statistikas portāls [NBA060].

2022. gadā profesionālās izglītības iestādēs sievietes visbiežāk absolvējušas pakalpojumu izglītības programmas, bet vīrieši – inženierzinātnes, ražošanas un būvniecības programmas. Proporcionāli vairāk sieviešu ir absolvējušas veselības aprūpes un sociālās labklājības tematisko grupu nekā to absolvējuši vīrieši (90,1 % absolventu bija sievietes), kā arī sociālo zinātņu, komerczinību un tiesību programmas (73,2 % sievietes šajā tematiskajā grupā). Savukārt vīrieši proporcionāli vairāk profesionālo izglītību ieguva dabaszinātņu, matemātikas un informācijas tehnoloģiju (93,8 % absolventu bija vīrieši šajā tematiskajā grupā), kā arī inženierzinātņu, ražošanas un būvniecības nozarē (attiecīgi proporcionāli – 87,0 % vīriešu).

Profesionālo izglītības iestāžu absolventu skaits izglītības tematiskajās grupās 2022. gadā

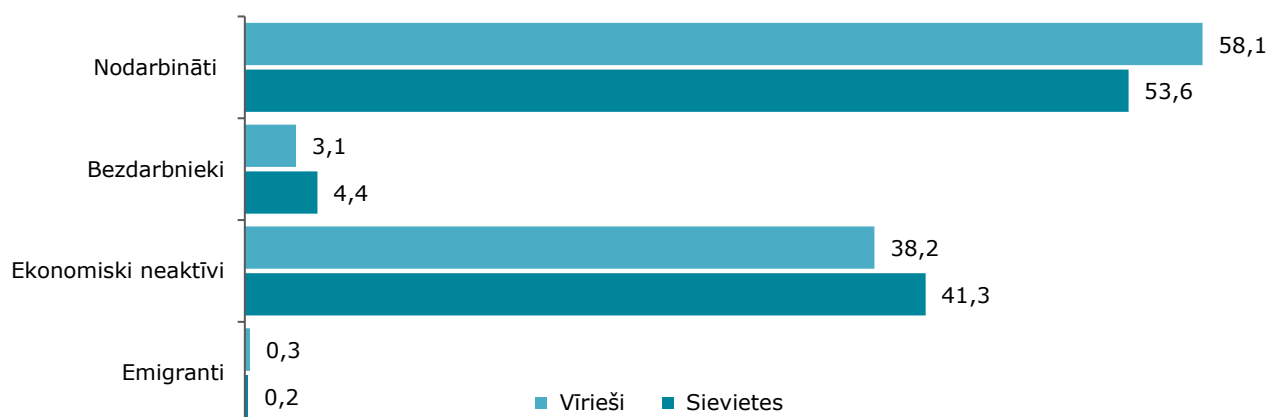

Oficiālās statistikas portāls [IPA020].

2021. gadā vairāk nekā puse (58,1 % vīriešu un 53,6 % sieviešu) 18–24 gadu vecumā pēc profesionālās izglītības iegūšanas bija nodarbināti, savukārt 3,1 % vīriešu un 4,4 % sieviešu bija bezdarbnieka statusā. No ekonomiski neaktīvajiem vīriešiem 34,6 % turpināja mācības kā skolēni vai studenti, savukārt no ekonomiski neaktīvajām sievietēm mācības turpināja 39,6 % absolventu. Profesionālo izglītības iestāžu absolventiem vīriešiem visizplatītākās ir vienkāršās profesijas (25,0 % vīriešu absolvēja 2022. gadā), bet sievietēm – pakalpojumu un tirdzniecības profesijas (41,9 %). Otrajā vietā vīriešiem ir kvalificētu strādnieku un amatnieku profesijas (24,6 %) un sievietēm speciālistu profesijas (16,8 %).

Vīrieši pēc profesionālās izglītības iegūšanas 18–24 gadu vecumā visbiežāk strādā apstrādes rūpniecībā un būvniecībā (attiecīgi 22,9 % un 15,1 %). Sievietēm biežākā darba nozare pēc mācību absolvēšanas ir tirdzniecība, kā arī izmitināšana un ēdināšana (attiecīgi 27,8 % un 14,4 %).

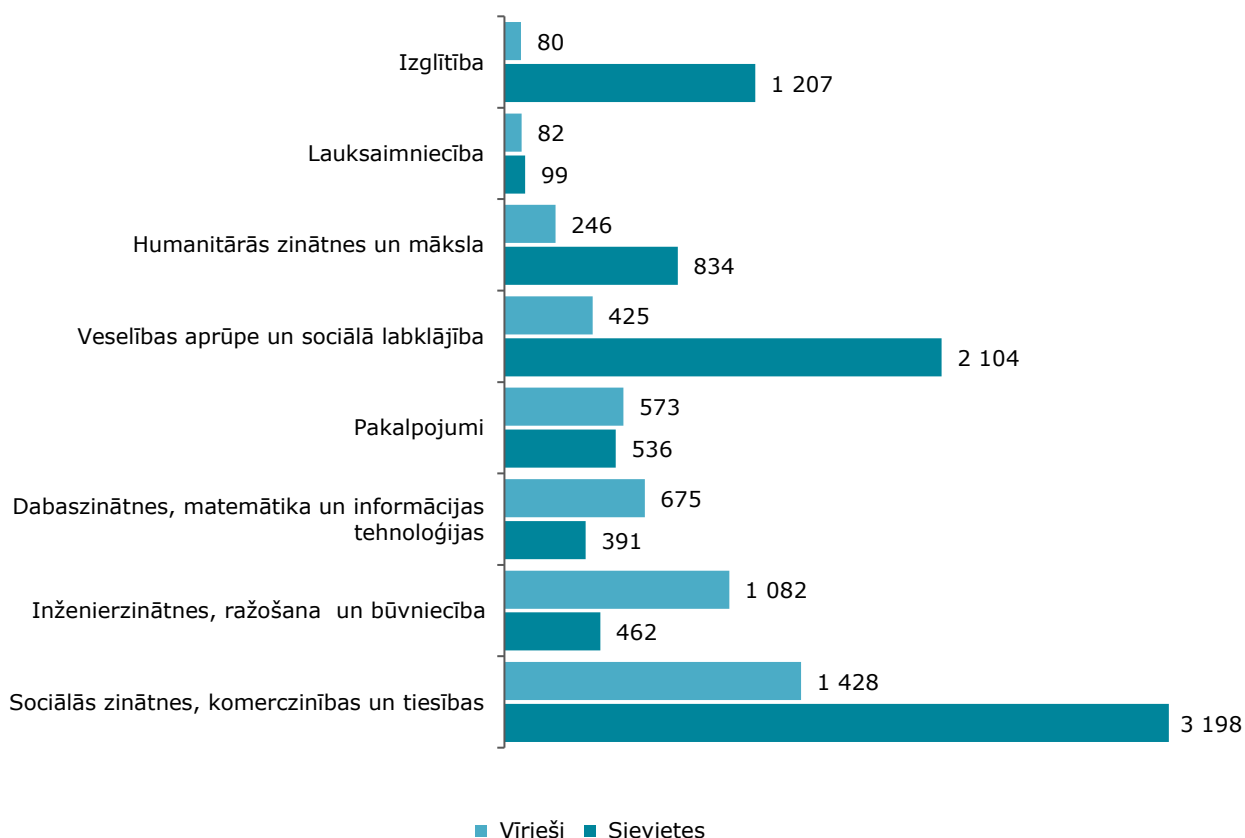
Profesionālo izglītības iestāžu absolventi 18–24 gadu vecumā pēc nodarbinātības statusa 2021. gadā, %

CSF aprēķins, izmantojot Profesionālās izglītības iestāžu absolventu monitoringu.

Inženierzinātņu un dabaszinātņu jomas studiju programmas biežāk izvēlas studēt vīrieši. Kopumā 2022. gadā Latvijas augstākās izglītības iestādēs grādu vai kvalifikāciju ieguva 13 422 personas, no kurām 65,8 % bija sievietes. Savukārt zinātnes un tehnisko jomu (dabaszinātnes, matemātika, IT, inženierzinātnes, ražošana un būvniecība) absolventu īpatsvarā tikai nedaudz mazāk par trešdaļu (29,9 %) absolventu ir sievietes.

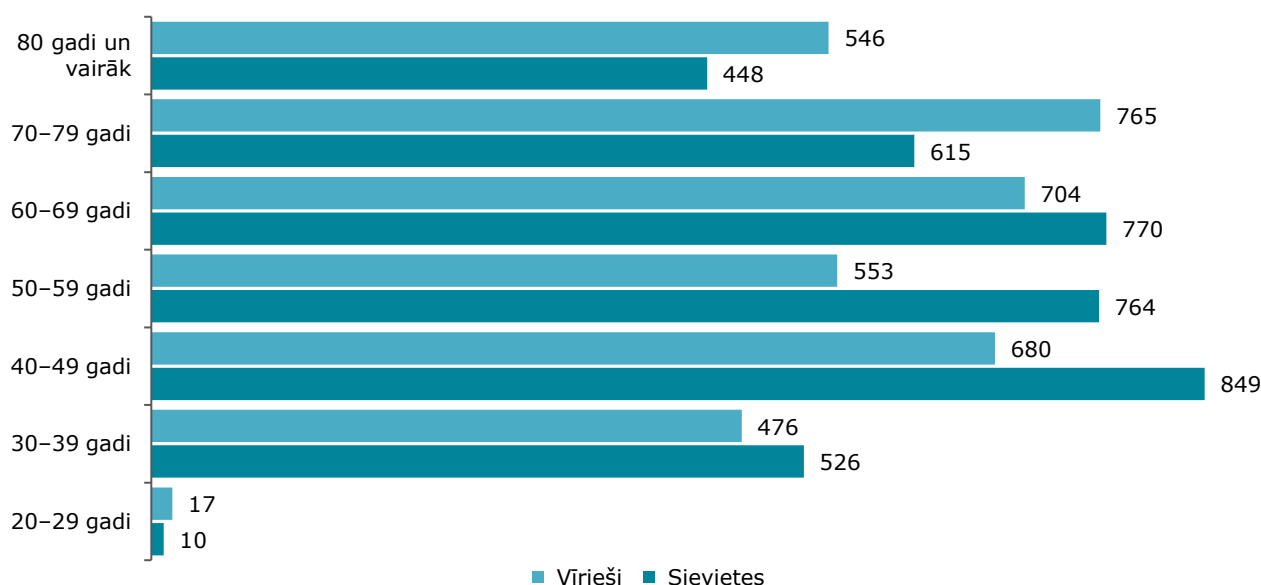
Augstāko izglītības iestāžu absolventu skaits izglītības tematiskajās grupās 2022. gadā

Oficiālās statistikas portāls [IGA040].

2022. gada sākumā Latvijā zinātņu doktoru sieviešu un vīriešu skaits bija līdzīgs – 3 982 zinātņu doktores un 3 741 zinātņu doktors. Sieviešu pārsvars ir vērojams zinātņu doktoru skaitā līdz 69 gadu vecumam, taču no 70 gadu vecuma ir vairāk zinātņu doktoru vīriešu. Tas liek domāt, ka nākotnē potenciāli var sagaidīt dzimumu proporciju maiņu un lielāku nevienlīdzību – vīriešu zinātņu doktoru iztrūkumu.

Zinātņu doktoru skaits pēc vecuma grupas 2022. gada sākumā

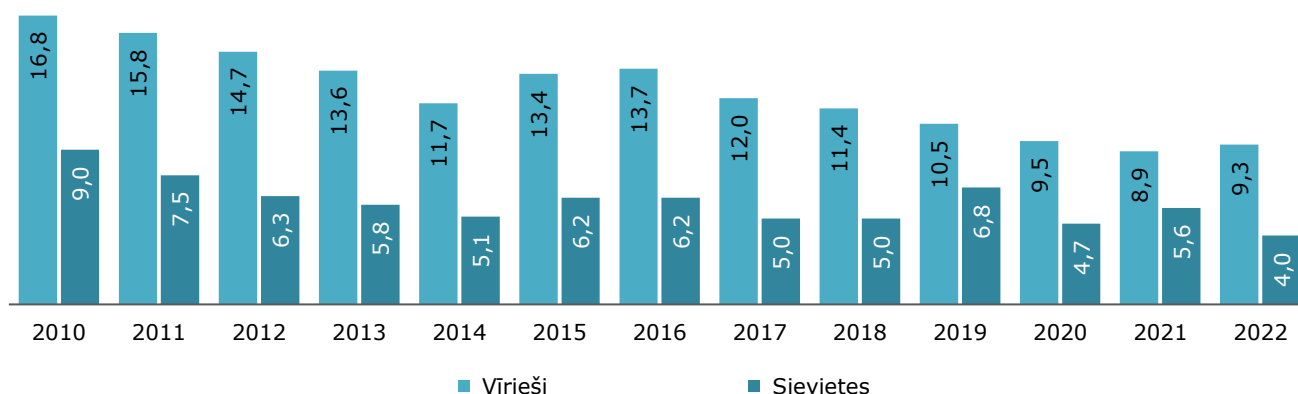

Oficiālās statistikas portāls [IZT010].

2021. gadā starp ES dalībvalstīm Latvijā bija augstākais sieviešu skolotāju īpatsvars vispārizglītojošajās un profesionālajās izglītības iestādēs (neskaitot pirmsskolas) – 86,5 % skolotāju bija sievietes. Visu ES dalībvalstu vispārizglītojošajās un profesionālajās izglītības iestādēs sieviešu skolotāju ir vairāk nekā vīriešu – vidējais sieviešu skolotāju īpatsvars ES ir 72,7 %. Vislielākais sieviešu skolotāju īpatsvars Latvijā ir vecuma grupā 50–59 gadi, t.i., deviņas no desmit skolotājiem ir sievietes. Latvijā 2022./2023. mācību gadā no 11,6 tūkstošiem pedagoģisko darbinieku pirmsskolas izglītības iestādēs tikai 120 darbinieki ir vīrieši, un 67,5 % no tiem ir sporta skolotāji. Pēdējo 12 gadu laikā augstais sieviešu skolotāju īpatsvars vispārizglītojošās skolās nav mainījies – 2010. gadā 88,1 % skolotāju bija sievietes, bet 2022. gadā – 87,2 %.

To jauniešu īpatsvars, kuru augstākais iegūtais izglītības līmenis ir pamatzglītība vai zemāks izglītības līmenis un mācības vairs neturpina, Latvijā samazinās un 2022. gadā bija 6,7 %. Tomēr starp dzimumiem vērojamas atšķirības mācības pārtraukušo jauniešu īpatsvarā, jo vīrieši biežāk izvēlas neturpināt mācības pēc pamatzglītības iegūšanas – 9,3 % vīriešu un 4,0 % sieviešu 18–24 gadu vecumā, kuriem bija pamatzglītība vai zemāka izglītība, mācības neturpināja.

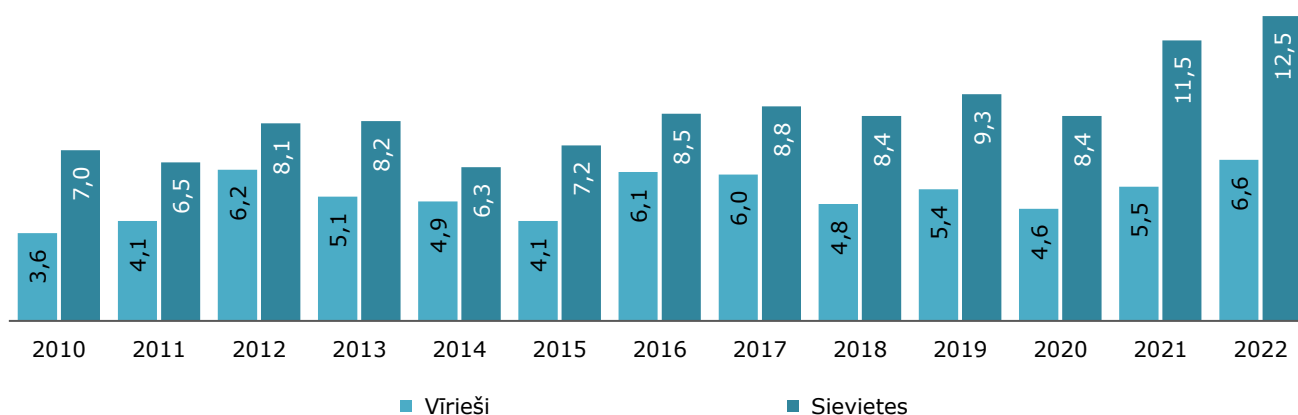
Mācības pārtraukušie jaunieši 18–24 gadu vecumā, %

Oficiālās statistikas portāls [IZI040].

2022. gadā Latvijā 9,7 % iedzīvotāju 25–64 gadu vecumā mācījās vai bija piedalījušies apmācībās pēdējo četrus nedēļu laikā. Starp sievietēm virs 25 gadu vecuma mācības turpinājušo īpatsvars ir par 5,9 procentpunktiem augstāks – 12,5 % sieviešu (6,6 % – vīriešu) piedalījās pieaugušo izglītībā.

Sieviešu un vīriešu 25–64 gadu vecumā, kas piedalījušies pieaugušo izglītībā, īpatsvars, %

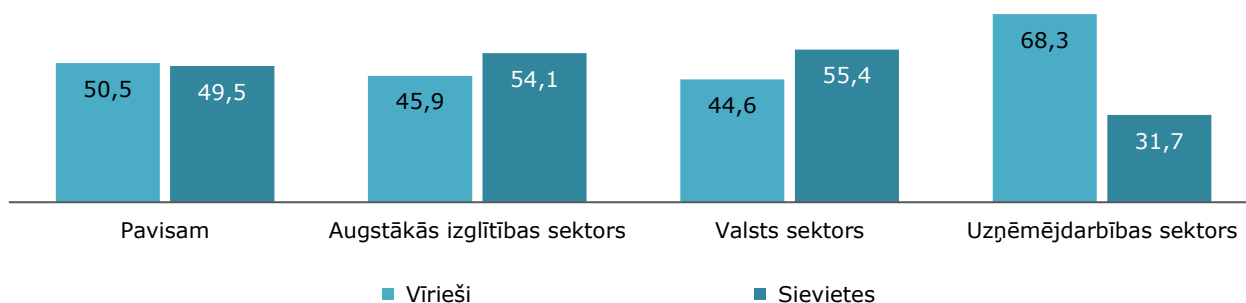
Oficiālās statistikas portāls [IZI060].

Latvija ar sieviešu un vīriešu skaita balansu zinātniskajā personālā (zinātnieki, profesionāļi un projektu vadītāji ar zinātnisko grādu) starp Eiropas Savienības valstīm ir līderu pozīcijās. 2021. gadā Latvijā puse (49,5 %) no zinātniskā personāla bija sievietes.

Tomēr zinātniskajā personālā uzņēmējdarbības sektorā 2021. gadā vīriešu īpatsvars bija lielāks (68,3 %), bet valsts un augstākās izglītības sektoros sievietes bija nedaudz vairāk nekā vīrieši (attiecīgi 55,4 % un 54,1 %).

2021. gadā zinātņu nozares ar lielāko sieviešu īpatsvaru zinātniskajā personālā Latvijā bija humanitārās un mākslas zinātnes (68,8 %), kam seko medicīnas un veselības zinātnes (65,8 % sievietes), sociālās zinātnes (64,8 %) un lauksaimniecības un veterinārās zinātnes (60,7 %). Lielākais vīriešu īpatsvars zinātniskajā personālā bija inženierzinātņu un tehnoloģiju (68,7 % vīriešu) un dabaszinātņu (53,1 %) nozarēs.

Zinātniskais personāls sadalījumā pa sektoriem 2021. gadā, %

CSP aprēķins.

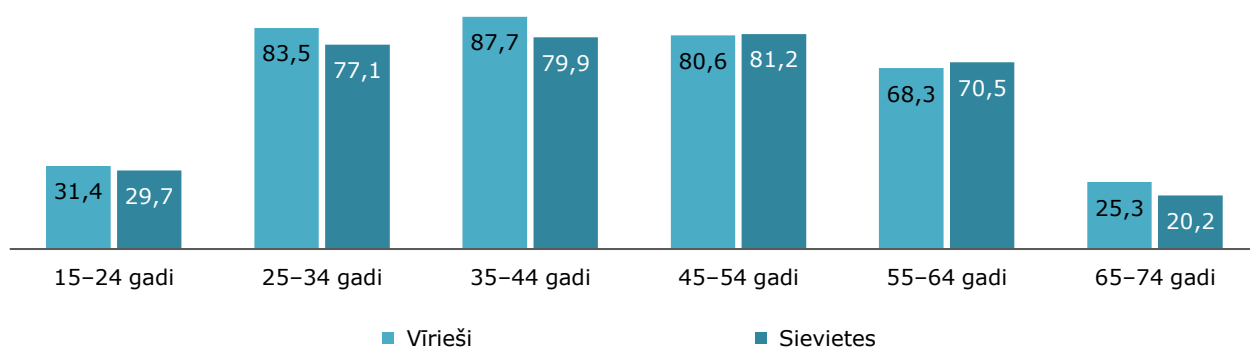
3. DARBS

Lai gan dzimumu līdztiesību ES regulē vairāki tiesību akti un Latvijas tiesību aktos sievietēm un vīriešiem noteiktas vienādas tiesības, dzimumu atšķirības darba tirgū joprojām pastāv.

EIGE aprēķinātais dzimumu līdztiesības indekss dimensijā "Darbs", kurā novērtē dzimumu atšķirības darba tirgū, elastību darba laikā, Latvijā novērtēts ar vērtību 76,4, kas ir nedaudz virs ES vidējā (73,8). Latvijas augstākais reitings (14. vieta starp visām ES dalībvalstīm) ir tieši darba dimensijā. Kopš 2020. gada šis rādītājs ir pieaudzis par 2,2 punktiem, taču Latvija šajā jomā ir noslīdējusi par četrām vietām zemāk, jo citām ES valstīm ir bijis straujāks progress.

2022. gadā vīriešu nodarbinātības līmenis bija par 5,4 procentpunktiem augstāks nekā sievietes (attiecīgi – 66,8 % un 61,4 %). Vislielākās atšķirības vīriešu un sieviešu nodarbinātībā bija tieši 35–44 gadu vecumā (7,8 procentpunkti), bet pēc pensionēšanās vecuma sasniegšanas sievietes ilgāk paliek aktīvas darba tirgū.

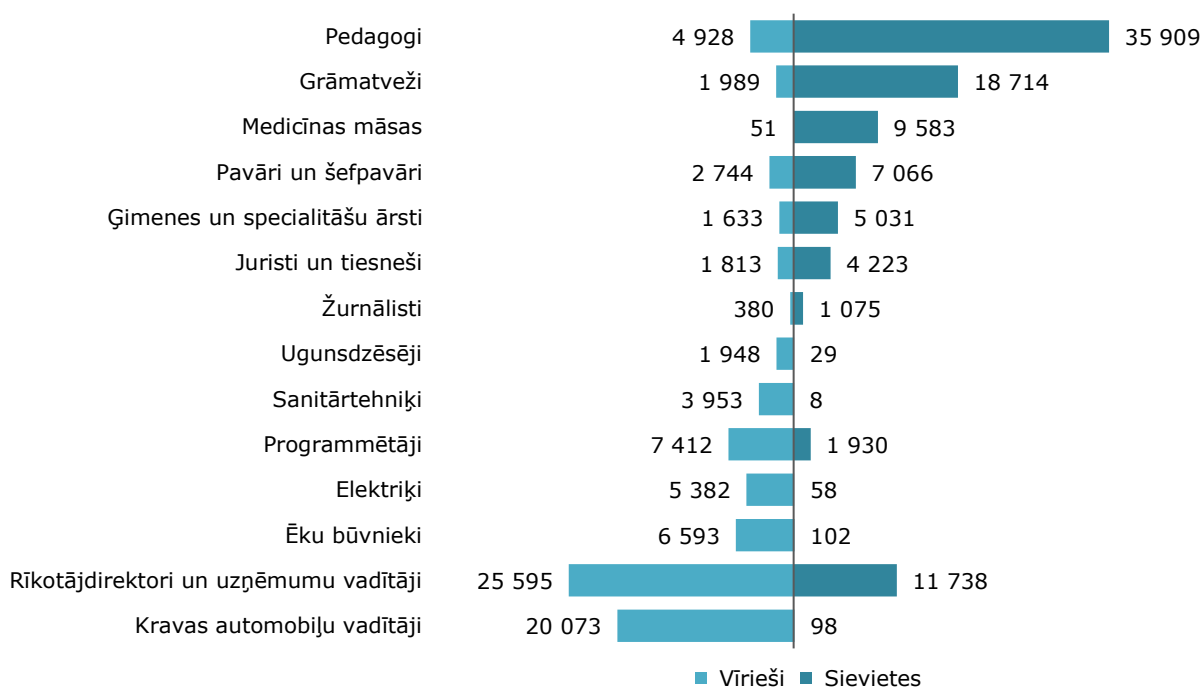
Nodarbinātības līmenis vecuma grupās 2022. gadā, %

Oficiālās statistikas portāls [NBL030].

Sievietes biežāk ir nodarbinātas zemāk atalgotās nozarēs un profesijās, kā arī mazāk atalgotajā sabiedriskajā sektorā.

Atsevišķu profesiju¹ nodarbinātie 15 un vairāk gadu vecumā pēc dzimuma 2022. gada sākumā, tūkst.

Oficiālās statistikas portāls [EKA110].

Sievietes retāk ieņem augstus amatus pieņemošās pozīcijās, tomēr, salīdzinot ar ES, Latvija ir līderu pozīcijās pēc sieviešu īpatsvara vadītāju amatos. Pēc darbaspēka apsekojuma datiem 2022. gadā starp darba ņēmējiem Latvijā 56,1 % vadītāju bija sievietes. Lai arī šis rādītājs ir salīdzinoši augsts, tomēr pēc EIGE aprēķina Latvijas lielāko uzņēmumu valdēs ir nedaudz mazāk par vienu ceturto daļu (23,3 %) sievietes.

Starp nodarbinātajiem vīriešiem populārākās izvēles ir strādāt rūpniecības un transporta, uzglabāšanas, kā arī informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarēs, savukārt starp sievietēm – tirdzniecības un izglītības nozarēs. Apskatot dzimumu atšķirības katrā nozarē, redzams, ka veselības un sociālās aprūpes nozarē ir lielākais sieviešu īpatsvars – 85,6 %, bet būvniecībā vīriešu – 91,0 %.

¹ Profesijas norādītas saskaņā ar profesiju klasifikatoru. Pedagogi – izglītības jomas vecākie speciālisti. Grāmatveži – profesijas ar kodu 2411, 2413, 3313, 4311. Medicīnas māsas – profesijas ar kodu 2221, 3221. Juristi un tiesneši – profesijas ar kodu 2611, 2612, 2619. Programmētāji – profesijas ar kodu 2512, 2513, 2514, 2519.

**Nodarbinātie iedzīvotāji pēc saimnieciskās darbības veida (NACE 2.red) un dzimuma
2022. gadā, tūkst.**

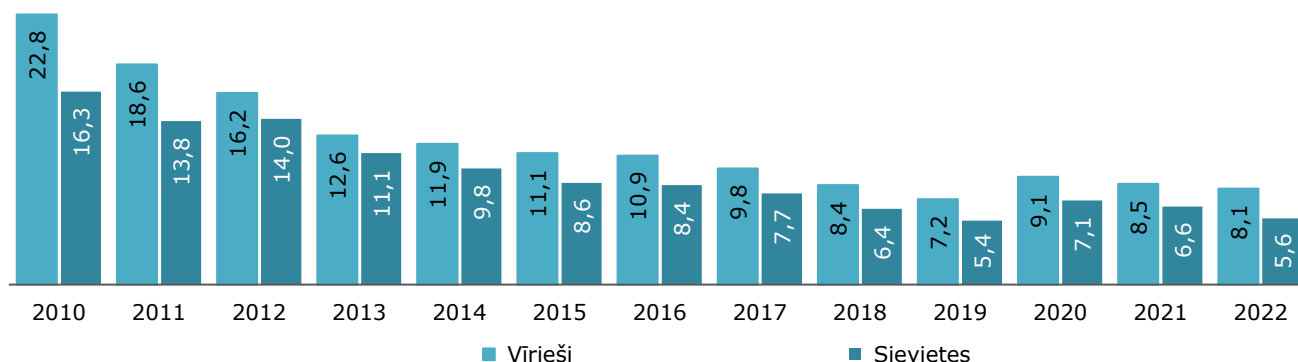
📄 Oficiālās statistikas portāls [NBL040].

Sievietes daudz retāk nekā vīrieši ir nodarbinātas profesijās, kas prasa izbraukšanu no valsts uz laiku, lai pildītu darba pienākumus. Kopumā Latvijas iedzīvotāju, kuri dzīvo Latvijā, bet brauc strādāt uz ārzemēm, skaits ir 10,7 tūkst. jeb 1,2 % nodarbināto. 94,7 % citā valstī nodarbināto ir vīrieši, bet tikai 5,3 % – sievietes. Pēc profesijas 31,4 % no ārvalstīs strādājošajiem ir kuģu vadītāji un loči, kuģu mehāniķi, 13,9 % – kuģu klāja komandas un tām radniecīgu profesiju strādnieki, 9,5 % ir ēku būvnieki un ēku būvniecības strādnieki, 3,1 % būvelektriķi. Pārējās profesijas ir retāk izplatītas ārvalstīs nodarbināto vidū.

Bezdarba līmenis sievietēm ir zemāks nekā vīriešiem – 2022. gadā sieviešu bezdarba līmenis bija 5,6 %, bet vīriešu par 2,5 procentpunktiem augstāks – 8,1 %. Kopumā vienmēr ir bijusi tendence, ka vīriešiem ir augstāks bezdarba līmenis nekā sievietēm, kamēr sievietes ir biežāk ekonomiski neaktīvas – tāpēc nav ne nodarbinātas, ne bezdarbnieces. Vīrieši biežāk nekā sievietes strādā profesijās un uzņēmumos nozarēs, kuras ir pakļautas darbinieku skaita samazināšanai, darbības sašaurināšanai vai pat pārtraukšanai dažādu iemeslu dēļ. Tāpat biežāk vīriešu pārstāvētās specifiskās profesiju grupās (piemēram, iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri, kvalificēti strādnieki un amatnieki) ir grūtāk atrast sev atbilstošu darba vietu. Kā arī noteikti var minēt ēnu ekonomiku, kas visizplatītākā ir tieši būvniecības nozarē.

Salīdzinot ar vidējo ES bezdarba līmeni, sieviešu bezdarba līmenis Latvijā bija par 0,9 procentpunktiem zemāks, bet vīriešu – par 2,2 procentpunktiem augstāks nekā vidēji ES.

Bezdarba līmenis pēc dzimuma, %

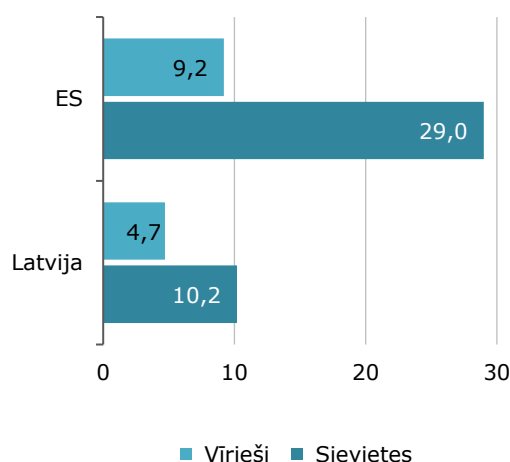

Oficiālās statistikas portāls [NBB010].

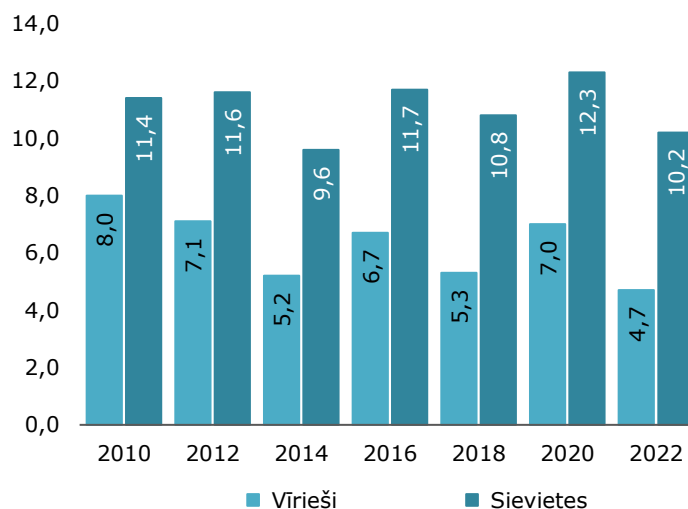
Nepilnu darbalaiku, t.i., darbalaiku, kas ir mazāks par 40 stundām nedēļā, 2022. gadā strādāja desmitā daļa (10,2 %) nodarbināto sieviešu un gandrīz uz pusi mazāk nodarbināto vīriešu (4,7 %). Savukārt ES valstīs 29,0 % sieviešu un 9,2 % vīriešu 2022. gadā strādāja nepilnu darbalaiku. Augstākais nepilnu darba laiku nodarbināto sieviešu īpatsvars bija Nīderlandē, Vācijā un Austrijā, bet zemākais – Bulgārijā.

Latvijā ar katru gadu samazinās nepilnu darba laiku nodarbināto skaits. Ne vienmēr šāds darbalaiks ir paša nodarbinātā izvēle – aptaujā kā galveno iemeslu, kāpēc strādā nepilnu darbalaiku, 29,4 % vīriešu un 29,0 % sieviešu minējuši iemeslu, ka nespēj atrast pilnas slodzes darbu.

Nepilna darba laika nodarbināto īpatsvars Latvijā un ES 2022. gadā, %

Nepilna darba laika nodarbināto īpatsvars, %

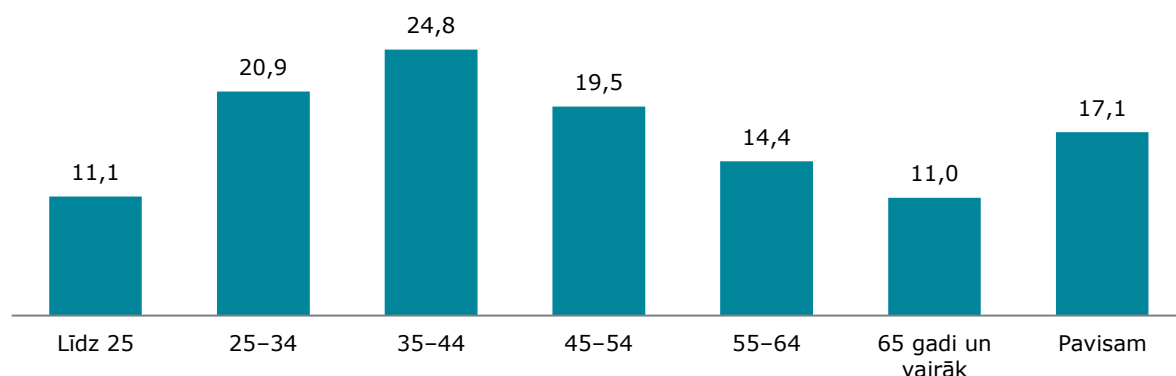
Eurostat [Ifsa_eppga] un oficiālās statistikas portāls [NBL100].

4. NAUDA

Savukārt dzimumu līdztiesības indeksa dimensijā “Nauda”, kur tiek vērtētas dzimumu atšķirības attiecībā uz finanšu resursiem un ekonomisko situāciju, Latvijas vērtējums ir 68,1, kas ir par 14,5 punktiem zemāks salīdzinājumā ar ES (82,6). Zema vērtējums saistīts gan ar dzimumu atšķirībām mēneša ienākumu apmērā, salīdzinot ar ES vidēji, gan augstāku nabadzības risku sievietēm Latvijā.

Vienlīdzīga darba samaksa ir viens no galvenajiem dzimumu līdztiesības rādītājiem. Tā nodrošina iespējas arī nākotnē saņemt vienlīdzīgus pabalstus un pensiju. 2022. gadā sieviešu vidējā bruto stundas izpeļņa bija par 17,1 % zemāka nekā vīriešu izpeļņa jeb par katru eiro, ko nopelna vīrietis, sieviete saņem vien 83 centus. 2022. gadā viszemākā atšķirība starp sieviešu un vīriešu atalgojumu bija jauniešiem vecumā līdz 25 gadiem (11,1 %) un senioriem no 65 gadu vecuma (11,0 %).

**Bruto darba samaksas atšķirības starp dzimumiem pa vecuma grupām
(nozares NACE 2.red. B–S (bez O)) 2022. gadā, %**

Oficiālās statistikas portāls [DSA040].

Salīdzinot normāla un nepilna darbalaika darbiniekus, Latvijā nepilnu darbalaiku strādājošu sieviešu atalgojums ir par 12,4 % zemāks nekā vīriešiem, savukārt normālu darbalaiku strādājošo skaitā darba samaksas atšķirība sasniedz 20,0 %. Vislielākā darba samaksas atšķirība ir mākslas, izklaides un atpūtas (37,2 %), kā arī informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarēs (34,0 %). Vienīgā nozare, kur sieviešu darba samaksa ir augstāka nekā vīriešiem, ir elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un gaisa kondicionēšanas nozare – 2022. gadā sieviešu darba samaksa šajā nozarē bija par 6,1 % lielāka nekā vīriešiem.

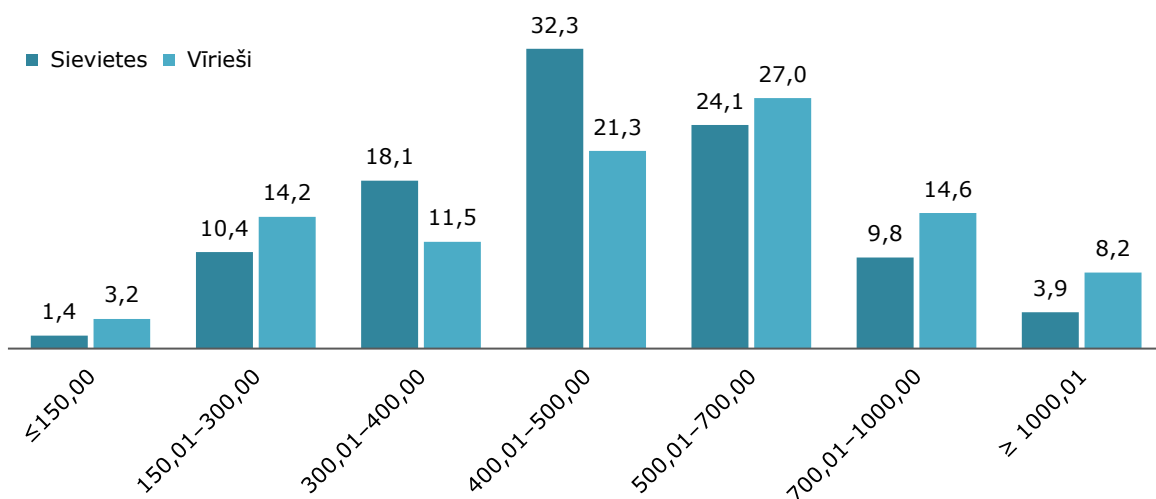
**Bruto darba samaksas atšķirības starp dzimumiem pēc saimnieciskās darbības veida
(nozares NACE 2.red. B–S (bez D un O)) 2022. gadā, %**

Oficiālās statistikas portāls [DSA010].

Salīdzinot piešķirtās vecuma pensijas apmērus, vīriešiem biežāk piešķirtās pensijas apmērs ir līdz 300 eiro (17,4 % vīriešu; 11,8 % sieviešu) un pensijas lielākas par 500 eiro (49,8 % vīriešu; 37,8 % sieviešu), savukārt sievietēm biežāk tika piešķirtas pensijas 300 līdz 500 eiro apmērā (50,4 % sieviešu un 32,8 % vīriešu).

Vecuma pensiju saņēmēji pēc pensijas vidējā piešķirtā apmēra (euro) 2022. gada beigās, % no kopskaita

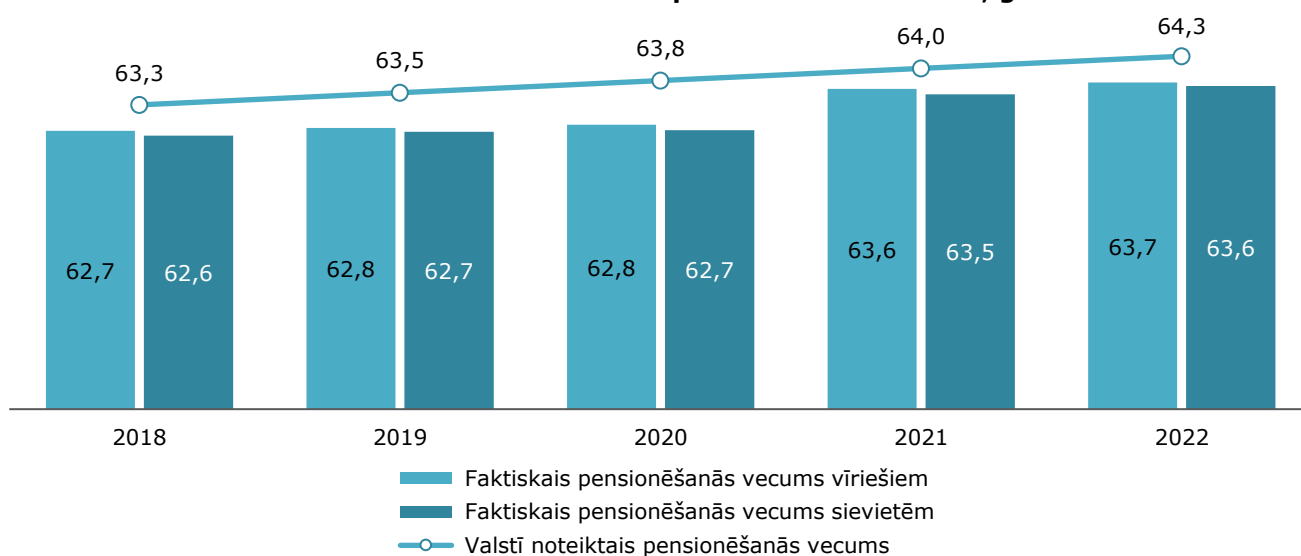

📄 Oficiālās statistikas portāls [PPP050].

No 2019. gada 1. janvāra ir ieviests jauns pabalsts mirušā pensijas saņēmēja laulātajam pensijas saņēmēja nāves gadījumā. 2022. gadā pabalstu mirušā pensijas saņēmēja laulātajam vidēji mēnesī saņēma 6,5 tūkstoši personu, no kuriem 4,7 tūkstoši jeb 72,7 % sieviešu, bet 1,8 tūkstoši jeb 27,3 % vīriešu. Dzimumsadalījums pabalsta saņēmējiem līdzīgs bija arī 2021. gadā, kad pabalstu mirušā pensijas saņēmēja laulātajam pensijas saņēmēja nāves gadījumā saņēma 72,6 % sievietes un 27,4 % vīrieši.

Salīdzinot valstī noteikto un faktisko pensionēšanās vecumu, gan sievietes, gan vīrieši ātrāk dodas pensijā, nekā tas ir noteikts valstī. 2022. gadā, kad oficiāli pensijā varēja doties no 64 gadu un 3 mēnešu vecuma, sievietes vidēji pensijā devās 63,64 gados, bet vīrieši – 63,71 gadā.

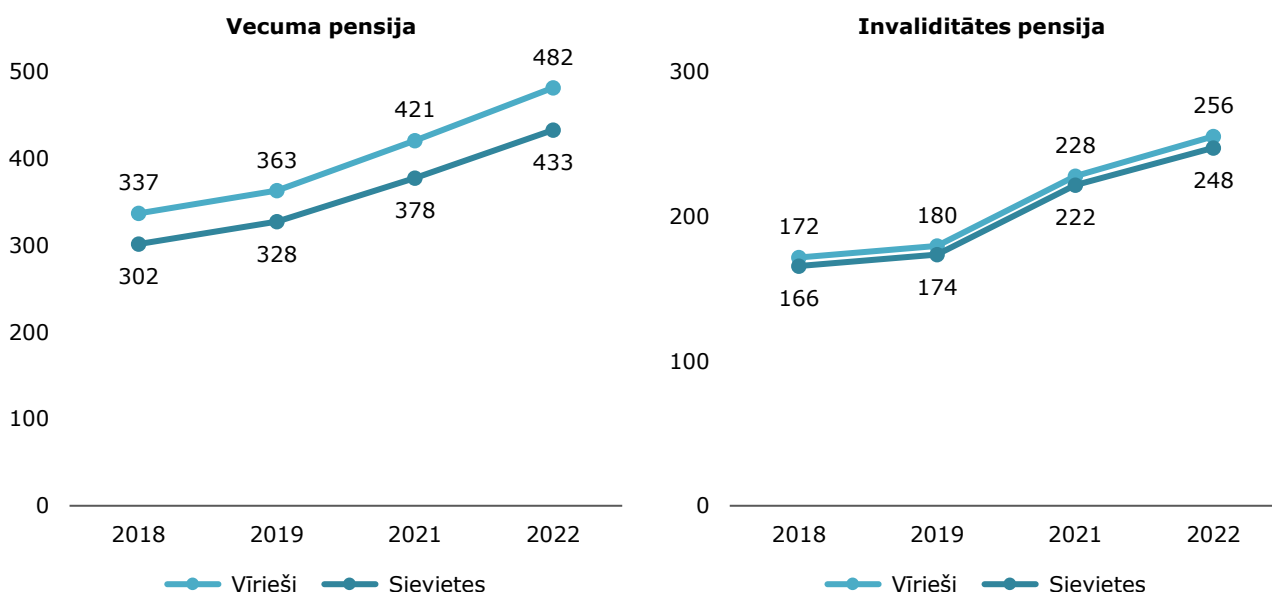
Valstī noteiktais un faktiskais pensionēšanās vecums, gadi

📄 VSAA.

Vienlīdzīga darba samaksa nodrošina iespējas saņemt vienlīdzīgas pensijas, sasniedzot pensijas vecumu, taču, tā kā starp dzimumiem pastāv atalgojuma atšķirības, dažādi ir arī sieviešu un vīriešu pensiju apmēri: 2022. gadā vīriešiem izmaksātās vecuma pensijas apmērs bija par 11,3 % lielāks nekā sievietēm (vīriešiem – 481,96 eiro, sievietēm – 433,22 eiro).

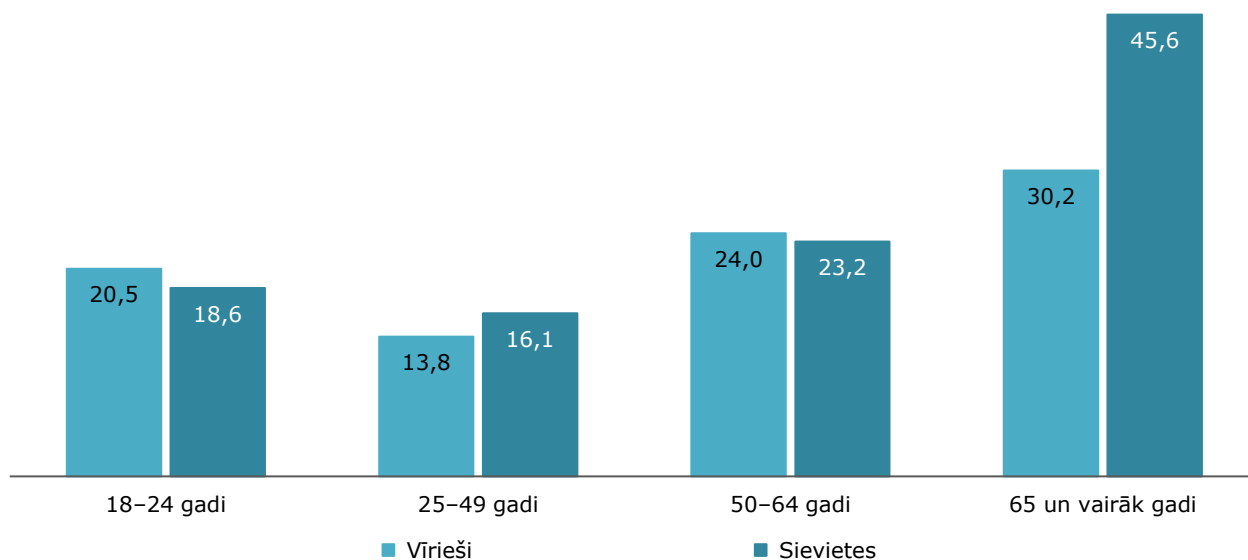
Izmaksāto pensiju vidējais apmērs (eiro) pēc dzimuma un pensijas veida

Oficiālās statistikas portāls [PPP040].

Atšķirības darba samaksā un saņemto pensiju apmēros ietekmē to, ka sievietes ir vairāk pakļautas nabadzības riskam nekā vīrieši. Pēc ES statistikas par iedzīvotāju ienākumiem un dzīves apstākļiem (*EU-SILC*) aptaujas datiem 2021. gadā nabadzības riskam bija pakļauti 25,2 % sieviešu un 19,4 % vīriešu. Šo atšķirību rada arī tas, ka starp vecākā gadagājuma (65 gadus veciem un vecākiem) iedzīvotājiem ir ievērojami vairāk sieviešu nekā vīriešu. Tas nozīmē, ka sievietes dzīvo ilgāk un viņas ir vairāk atkarīgas no piešķirtās vecuma pensijas, kas ir zemāka par darba samaksu un par vīriešiem piešķirtām vecuma pensijām. Līdz ar to ir likumsakarīgi, ka, sasniedzot 65 gadu vecumu, nabadzības riskam pakļauto sieviešu īpatsvars ir ievērojami augstāks (45,6 %) nekā vīriešu (30,2 %). Savukārt starp pārējām vecuma grupām nabadzības riskam pakļauto vīriešu un sieviešu īpatsvars būtiski neatšķiras.

Nabadzības riskam pakļauto vīriešu un sieviešu īpatsvars pa vecuma grupām 2021. gadā, %

Oficiālās statistikas portāls [NNR020].

5. LAIKS

Lai tiektos uz dzimumu līdztiesību, vienlīdzība jāiekļauj visos dzīves aspektos, tai skaitā tajā, kā tiek veidota ģimene un sadalīti pienākumi, kas ietekmē arī iespējas iesaistīties darba tirgū un dažādu pabalstu apmēru. Arī valsts politika var veicināt līdztiesību, izstrādājot mehānismus, kas mazinātu sociālu nevienlīdzību un nabadzības riskus.

Eiropas Dzimumu līdztiesības institūta (EIGE) aprēķinātais dzimumu līdztiesības indekss dimensijā "Laiks", kurā novērtē veltīto laiku mājāsaimniecības darbiem, ekonomiskajām un sociālajām aktivitātēm, kā arī bērnu aprūpei veltīto laiku, Latvijā novērtēts ar 62,6 punktiem, kas ir nedaudz mazāk par ES vidējo rādītāju (68,5), vīriešu iesaistīšanās šajā dimensijā novērtētajās laika pavadīšanas aktivitātēs Latvijā ir zemāka nekā ES vidēji.

2023. gada sākumā Latvijā bija 117,8 tūkstoši vientuļā vecāka ģimenes², kurās dzīvo vismaz viens nepilngadīgs bērns. No tām 98,5 tūkst. jeb 83,6 % – vientuļās mātes ģimenes.

Ģimenes kodoli ar nepilngadīgiem bērniem

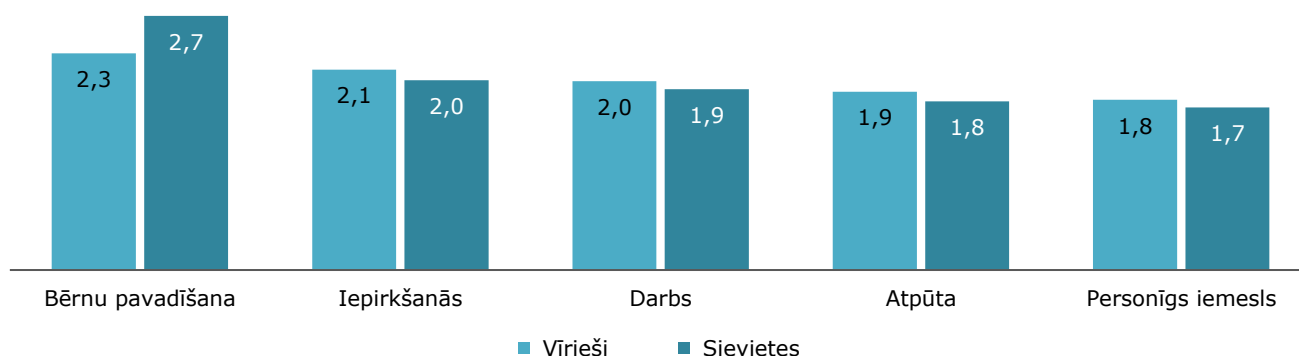
	2023
Ģimeņu skaits pavisam	492 051
precēta pāra ģimenes	81 843
neregistrētā kopdzīvē dzīvojošu pāru ģimenes	17 502
vientuļā tēva ģimenes	19 322
vientuļās mātes ģimenes	98 511

Oficiālās statistikas portāls [MVG021].

Tomēr arī kopdzīvē esoši pāri nevienlīdzīgi dala ikdienas pienākumus. Kā tika noskaidrots 2016. gadā veiktajā Eiropas dzīves kvalitātes apsekojumā, jautājot respondentiem par mājāsaimniecības darbu veikšanas biežumu (ēst gatavošana un/vai mājāsaimniecības darbi), Latvijā 93 % sievietes un 75 % vīriešu norādīja, ka šos pienākumus veic vismaz vairākas dienas nedēļā.

Pēc CSP veiktās mobilitātes aptaujas 2021. gadā sievietes (2,7 reizes dienā) biežāk nekā vīrieši (2,3 reizes dienā) pārvietojās ar iemeslu pavadīt bērnus, kas sevī iekļauj arī aizvešanu, sagaidīšanu vai pa ceļam uzņemšanu savā automobilī. Lai arī tipiskākie gadījumi ir bērnu pavadīšana uz/no skolas vai kādiem pulciņiem, tajā pašā laikā tas ietver arī vecāku pavadīšanu pie ārsta, kaimiņa vai drauga aizvešanu līdz veikalam vai citur, kā arī pa ceļam uz/no darba piestājot un paņemot/izlaižot kolēģi, ar kuru kopā dodas uz darba vietu. Sievietes ikdienā arī pārvietojas vairāk reižu nekā vīrieši (attiecīgi 2,8 un 2,6 reizes dienā). Vidēji sievietēm Latvijā bija 2,9 pārvietošanās reizes dienā, vadot vieglo automobili kā vadītājām, un 2,3 pārvietošanās reizes dienā kā pasažierim. Savukārt vīriešiem vidēji bija 2,6 pārvietošanās reizes dienā kā auto vadītājam un 1,7 pārvietošanās reizes kā pasažierim.

Vidējais pārvietošanās skaits dienā īsajiem braucieniem (<300 km) pēc dzimuma un pēc pārvietošanās iemesla

CSP aprēķins, izmantojot mobilitātes aptaujas rezultātus.

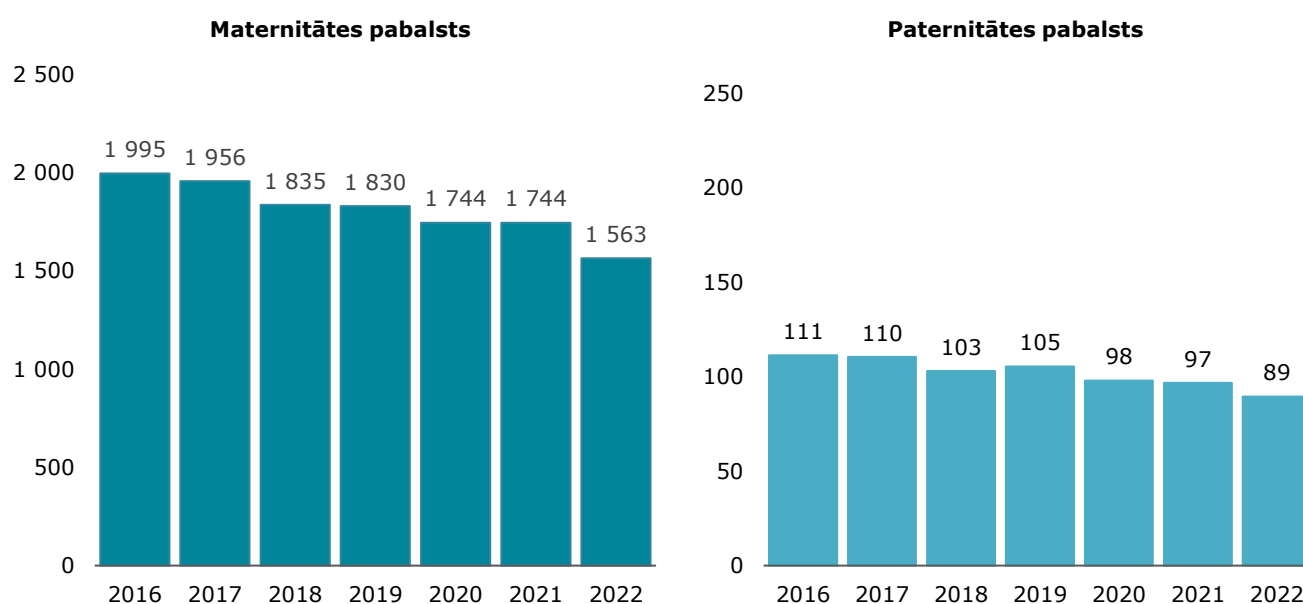
² Ģimenes kodolu (ģimeni) definē kā divas vai vairākas personas, kuras dzīvo vienā mājoklī un kuras ir saistītas kā vīrs un sieva, kā partneri neregistrētā kopdzīvē vai kā vecāki un bērns. Tādējādi ģimeni veido pāris bez bērniem, pāris ar vienu vai vairākiem bērniem vai vientuļais vecāks ar vienu vai vairākiem bērniem.

Latvijā tiek nodrošināta iespēja gan mātei, gan tēvam saņemt apmaksātu atvaļinājumu pēc bērna piedzimšanas. Lai veicinātu tēvu iesaistīšanos savu jaundzimušo bērnu aprūpē 10 dienu atvaļinājumu (paternitātes pabalstu) ir iespēja izmantot³ bērna tēvam pirmajos divos mēnešos pēc bērna piedzimšanas. Bet mātei maternitātes pabalstu izmaksā⁴ par grūtniecības atvaļinājuma 56 vai 70 dienām un pabalsta otro daļu par dzemdību atvaļinājuma 56 vai 70 kalendārajām dienām. Pabalstus piešķir 80 % apmērā no pabalsta pieprasītāja vidējās apdrošināšanas iemaksu algas.

2022. gadā izmaksātā maternitātes pabalsta apmērs vidēji dienā bija 35,57 eiro (nedaudz lielāks nekā 2021. gadā, kad bija vidēji dienā 32,00 eiro). Tā kā dzimušo skaits kopš 2016. gada samazinās, tad arī attiecīgi mazāks ir maternitātes pabalsta apmaksāto dienu skaits (2022. gadā – 1 563,2 tūkst. dienu).

Savukārt paternitātes pabalsta vidējais apmērs bija dienā 44,90 eiro (2021. gadā – 41,21 eiro) un pabalsta apmaksāto dienu skaits 2022. gadā – 89,4 tūkst. dienu.

Maternitātes un paternitātes pabalsta saņēmējiem apmaksāto atvaļinājuma dienu skaits, tūkst.

Oficiālās statistikas portāls [PPP020].

Ilgstošs bērna kopšanas atvaļinājums un biežas darbnespējas lapas slima bērna kopšanai nozīmē arī regulārus pārtraukumus darba tirgū, kas rada izaicinājumus spējai konkurēt un sevi pilnveidot profesionāli. Pabalstu bērna kopšanai līdz 1,5 un no 1,5 līdz 2 gadu vecumam biežāk saņem sievietes – 2022. gadā 84,1 % pabalsta saņēmēju bija sievietes un 15,9 % – vīrieši. Lai mazinātu nevienlīdzību vecāku pienākumu sadalē, kopš 2023. gada Latvijā mainīts bērna kopšanas atvaļinājuma garums – tas pagarināts par vienu mēnesi, taču ietverts nosacījums, ka katram no vecākiem ir 2 mēnešu nenododamā atvaļinājuma daļa, ko var izmantot līdz bērna 8 gadu vecumam.

Bērna kopšanas pabalstu ir tiesības saņemt gan strādājošiem (ir darba ņēmējs vai pašnodarbinātais), gan nestrādājošiem vecākiem (nav sociāli apdrošinātā persona). Bērna kopšanas pabalstu par bērnu līdz 1,5 gadu vecumam 2022. gadā saņēma 39,0 tūkst. vecāku, no tiem 5,3 tūkst. nebija sociāli apdrošināti un tiem tika piešķirts tikai bērna kopšanas pabalsts, jo nebija tiesību uz vecāku pabalstu⁵. Salīdzinot ar 2016. gadu, vecāku skaits, kas nav sociāli apdrošinātas personas, samazinās: no 19,2 % 2016. gadā līdz 13,6 % vecāku 2022. gadā. Bērna kopšanas pabalstu par bērnu līdz 1,5 gadu vecumam no vecākiem, kas nebija sociāli apdrošināti, biežāk saņem sievietes: 2022. gadā 93,0 % pabalsta saņēmēju bija sievietes un 7,0 % – vīrieši.

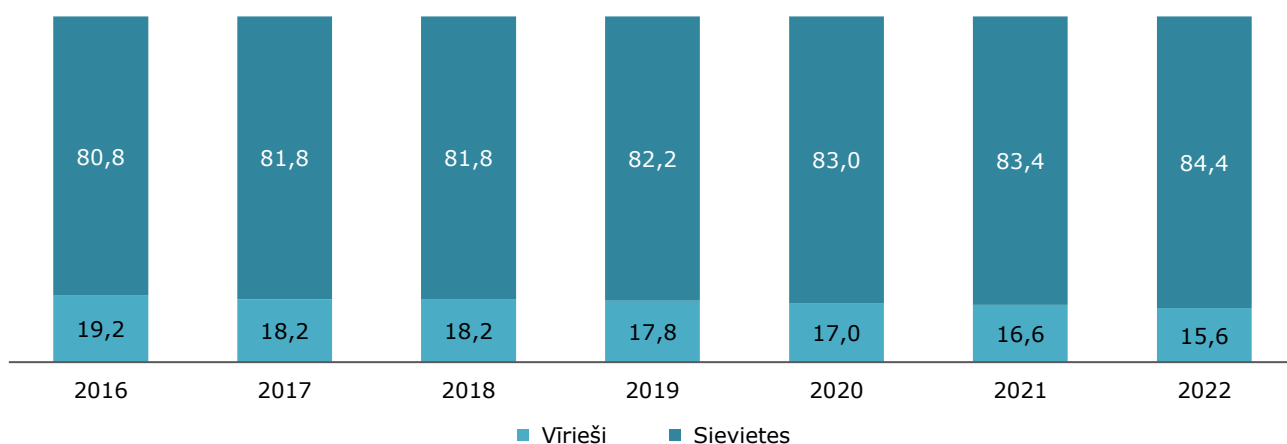
Vecāku pabalsta izmaksas laikā var mainīt tā saņēmēju – pārmaiņus to var saņemt bērna mamma vai bērna tēvs. Lai arī 2022. gadā samazinājās kopējais tēvu skaits, kas, saņemot vecāku pabalstu (vecāku pabalsts par bērna kopšanu līdz 1 gada vecumam un 1,5 gadu vecumam) dodas atvaļinājumā, ir vērojams neliels tēvu skaita procentuāls pieaugums vecāku pabalsta saņēmēju skaitā par bērna kopšanu līdz 1 gada vecumam (42,2 % vīrieši 2021. gadā, 42,6 % vīrieši 2022. gadā).

³ Tiesības saņemt paternitātes pabalstu ir personām, par kurām ir veiktas vai bija jāveic obligātās iemaksas paternitātes apdrošināšanai.

⁴ Lai kompensētu darbā negūtos ienākumus, kad sieviete aiziet grūtniecības un dzemdību atvaļinājumā, valsts ikvienai sociāli apdrošinātai sievietei piešķir maternitātes pabalstu.

⁵ Ja vecāks ir sociāli apdrošinātā persona (strādājošs), tad par vienu un tā paša bērna kopšanu vienlaikus piešķir vecāku pabalstu un bērna kopšanas pabalstu.

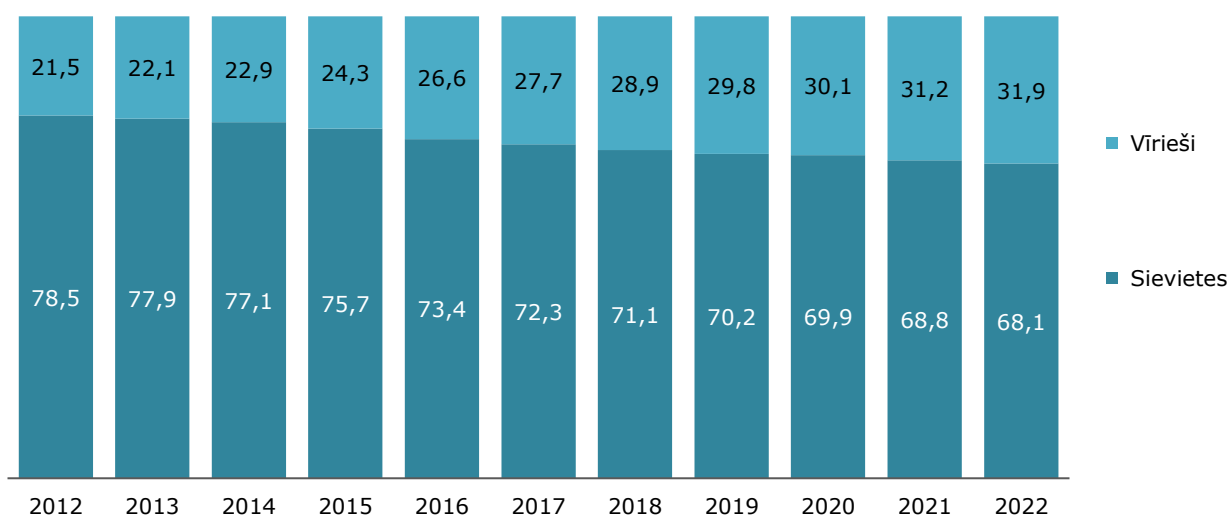
Sieviešu un vīriešu īpatsvars vecāku pabalsta saņēmēju skaitā (attiecīgā gada decembrī), %

Oficiālās statistikas portāls [PPP010M].

Lai arī bērna saslimšanas gadījumā pēdējos piecos gados pieaudzis tēvu skaits, kas paliek mājās ar bērnu, tomēr visbiežāk mammas ir tās, kas ņem darba nespējas lapas. 2022. gadā slima bērna kopšanai pabalstu saņēmušo skaitā 68,1 % bija sievietes un 31,9 % – vīrieši.

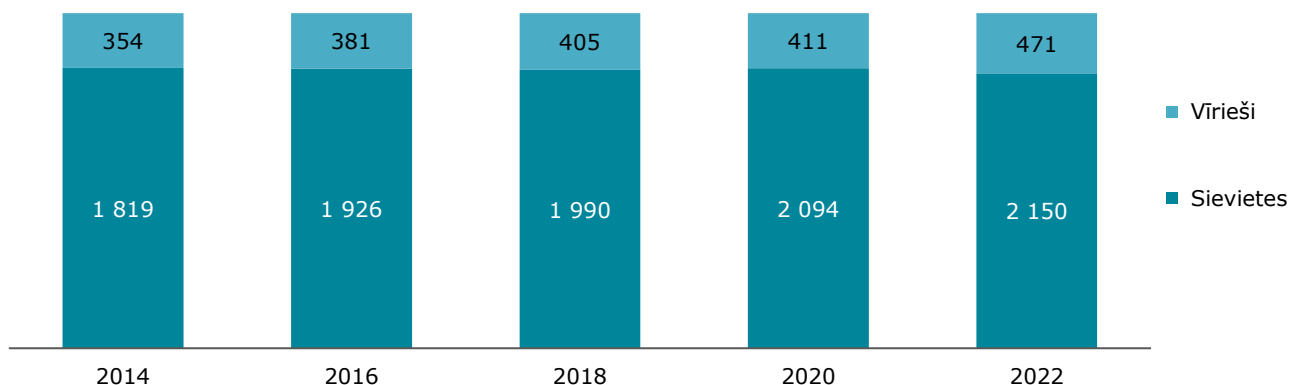
Pabalstu slima bērna kopšanai saņēmēju skaits pēc dzimuma

VSAA.

Izteiktas dzimumatšķirības vērojamas arī starp aizgādņiem (visbiežāk par aizgādni tiek iecelti radnieki un laulātie) personām ar garīga rakstura vai citiem veselības traucējumiem, kurām rīcībspēju ierobežojusi tiesa, kā arī personām, kurām rīcībspēju tiesa ierobežojusi izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, alkohola vai citu apreibinošo vielu pārmērīgas lietošanas dēļ u.c. iemesliem. Kopš 2013. gada aizgādņībā esošo personu skaits ir pieaudzis, 2022. gada beigās sasniedzot 3 641 personu. 2022. gada beigās 2 672 jeb 83,3 % no aizgādņiem bija sievietes un 535 jeb 16,7 % – vīrieši. Arī pēdējie pieejamie dati rāda, ka tendence nemainās – 2022. gadā par aizgādņiem ieceltas 333 sievietes jeb 82 % no gada laikā ieceltajiem aizgādņiem bija sievietes, un 73 jeb 18 % vīrieši.

Personu ar ierobežotu rīcībspēju aizgādņi (radnieki un laulātie) gada beigās

Oficiālās statistikas portāls [AAA020].

6. VESELĪBA

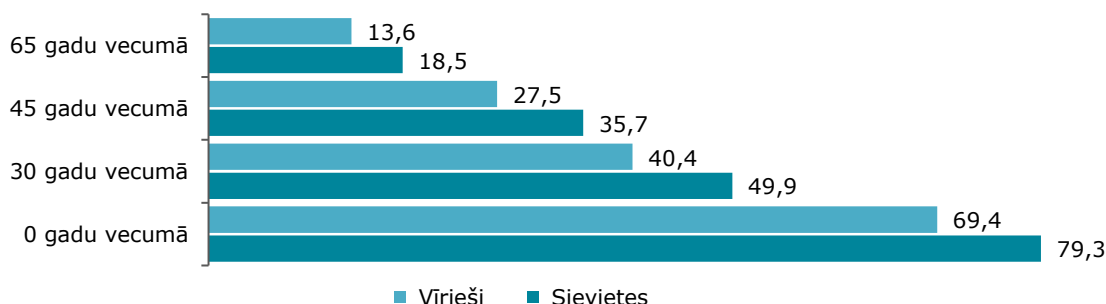
Veselīgs dzīvesveids un rūpes par savu veselību gan sievietēm, gan vīriešiem ļauj nodrošināt augstāku dzīves kvalitāti. Latvijā vīriešiem ir zemāks paredzamais mūža ilgums, kas saistīts gan ar veselību ietekmējošiem paradumiem, gan rīcību.

Eiropas Dzimumu līdztiesības institūta (EIGE) dzimumu līdztiesības indeksa dimensijā "**Veselība**", kas novērtē atšķirības veselības pašnovērtējumā, paradumos un veselības aprūpes pieejamībā, Latvija novērtēta ar 78,9 punktiem (vidēji ES – 88,5). Galvenais cēlonis zemākam indeksa vērtējumam Latvijā nekā vidēji ES ir tas, ka sievietēm ir zemāks veselības pašvērtējums, kā arī mazāks ir to sieviešu īpatsvars, kuras nodarbojas ar fiziskām aktivitātēm.

Sieviešu un vīriešu skaita atšķirības dažādos vecumos saistītas ar vairākiem faktoriem, to skaitā ar iedzīvotāju mirstības rādītāju izmaiņām dažādās vecuma grupās.

Zīdaiņu mirstība samazinās, kas ir viens no faktoriem, kas paaugstina vidējo paredzamo mūža ilgumu. Jaundzimušo vidējais paredzamais mūža ilgums ir gadu skaits, kādu vidēji nodzīvotu attiecīgajā gadā dzimušie, ja viņu turpmākās dzīves laikā mirstības līmenis katrā vecumā paliktu tāds pats, kāds tas bija dzimšanas gadā. Protams, uzlabojoties veselības aprūpei valstī, mainoties mirstības rādītājiem, katrā vecuma grupā paredzamais mūža ilgums mainās, uzlabojas. Respektīvi, cilvēks, kas sasniedzis 50 gadus, nodzīvos ilgāk nekā tika prognozēts tā dzimšanas brīdī, jo šobrīd mirstības rādītāji ir uzlabojušies. Mūža ilgumu samazina mirstība no nelaimes gadījumiem gados jaunākiem cilvēkiem, īpaši vīriešiem. Tas rada atšķirību starp vīriešu un sieviešu turpmākās dzīves ilgumu. Tāpēc, piemēram, 2022. gadā 30 gadu vecumu sasniegušo vīriešu paredzamais turpmākās dzīves ilgums ir 40,4 gadi, kamēr sievietēm – 49,9 gadi. Jaundzimušo zēnu paredzamais mūža ilgums ir par gandrīz 10 gadiem mazāks nekā meiteņu (attiecīgi – 69,4 gadi zēniem un 79,3 gadi meitenēm). Pārdzīvojot pirmo dzīves gadu un tālāk spraigos, izaicinājumiem bagātos jaunības gadus, paredzamais mūža ilgums būs garāks.

Turpmākais paredzamais mūža ilgums vīriešiem un sievietēm noteiktā vecumā 2022. gadā, gadi

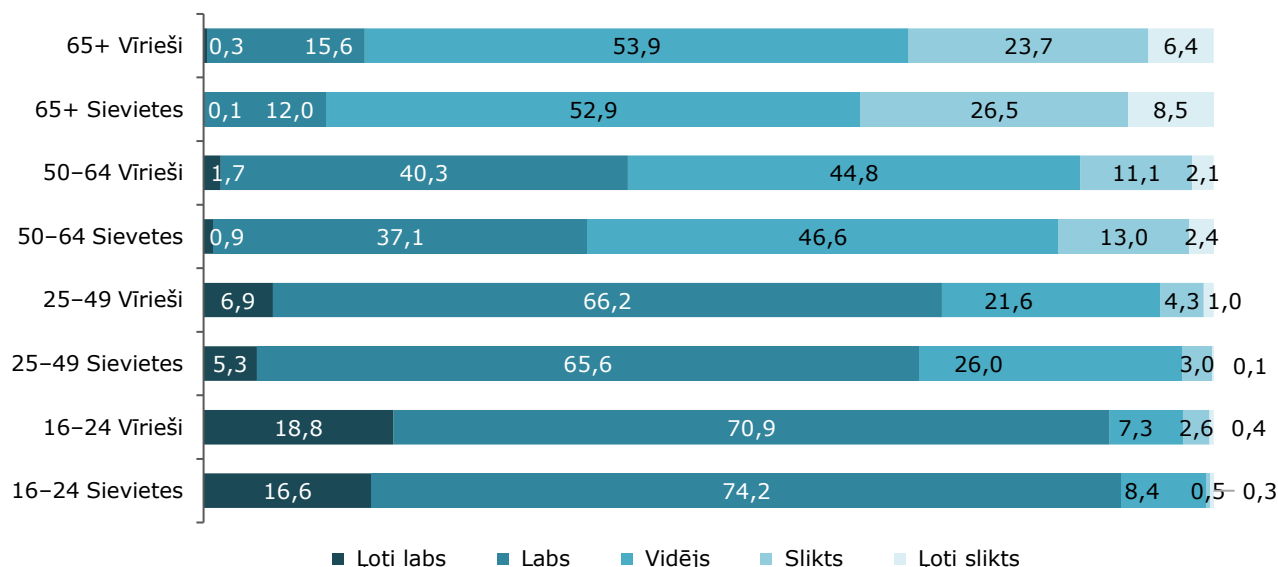

Oficiālās statistikas portāls [IRP020].

Veselīgie dzīves gadi (laiks, ko cilvēks var dzīvot bez veselības problēmām) Latvijā 2021. gadā vīriešiem bija 52,2 gadi, bet sievietēm – 55,4 gadi, kas ir zemāks rādītājs nekā ES. ES vidēji šis rādītājs bija augstāks gan vīriešiem, gan sievietēm (attiecīgi 63,1 un 64,2 gadi).

EU-SILC aptaujas dati liecina, ka Latvijā 2022. gadā savu veselību kā labu un ļoti labu novērtēja 56,0 % vīriešu un 45,7 % sieviešu. Sieviešu salīdzinoši zema veselības stāvokļa pašvērtējums sieviešu kopskaitā saistāms ar lielo sieviešu īpatsvaru vecākajā paaudzē – jo lielāks senioru īpatsvars, jo zemāks veselības stāvokļa pašvērtējums. Vecuma grupā 65+ sievietes par 3,8 procentpunktiem mazāk nekā vīrieši novērtē savu veselību kā labu vai ļoti labu. Arī gados jaunākās sievietes (25–34 gadu vecumā) par 1,7 procentpunktiem mazāk nekā attiecīgā vecuma vīriešu savu veselību novērtē kā labu vai ļoti labu, un tas, iespējams, liecina par jaunu vīriešu vieglprātīgāku attieksmi pret savu veselību.

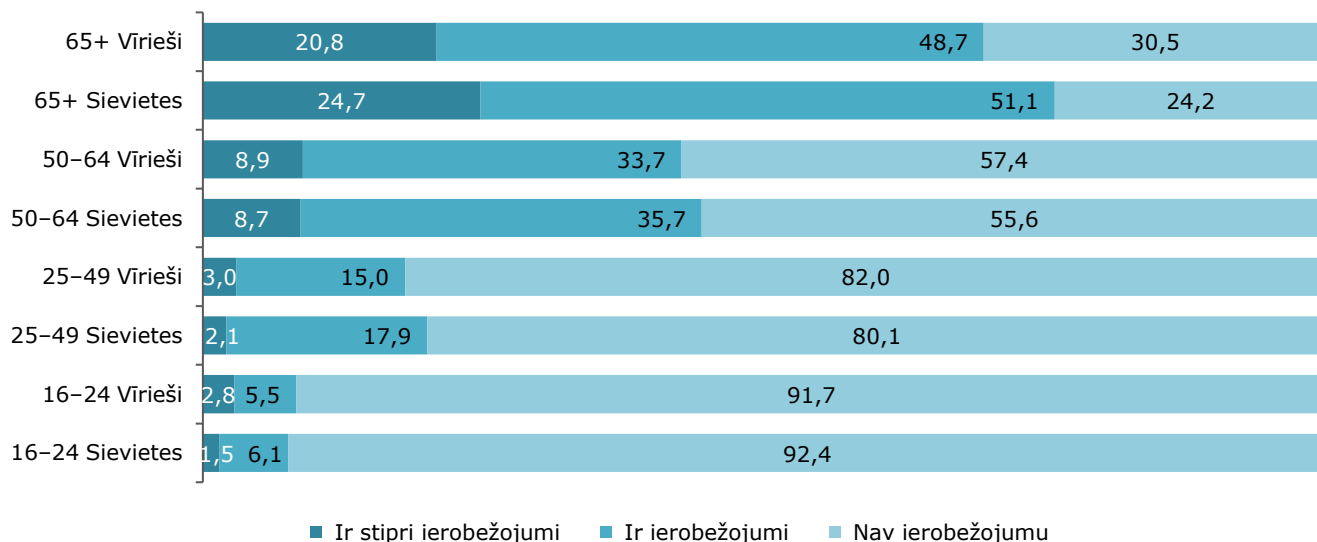
Veselības stāvokļa pašnovērtējums pēc vecuma grupām 2022. gadā, %

Oficiālās statistikas portāls [IVP040].

7,9 % vīriešu un 10,7 % sieviešu pēdējo 6 mēnešu laikā veselības problēmas ir stipri ierobežējušas veikt aktivitātes, ko cilvēki parasti dara. Senioru vecumā no 75 gadiem sievietes biežāk ziņojušas par stipriem ierobežojumiem veselības problēmu dēļ (atšķirība ar vīriešiem bija 4,6 procentpunkti). Savukārt līdz 49 gadu vecumam šis rādītājs abiem dzimumiem bijis līdzīgs.

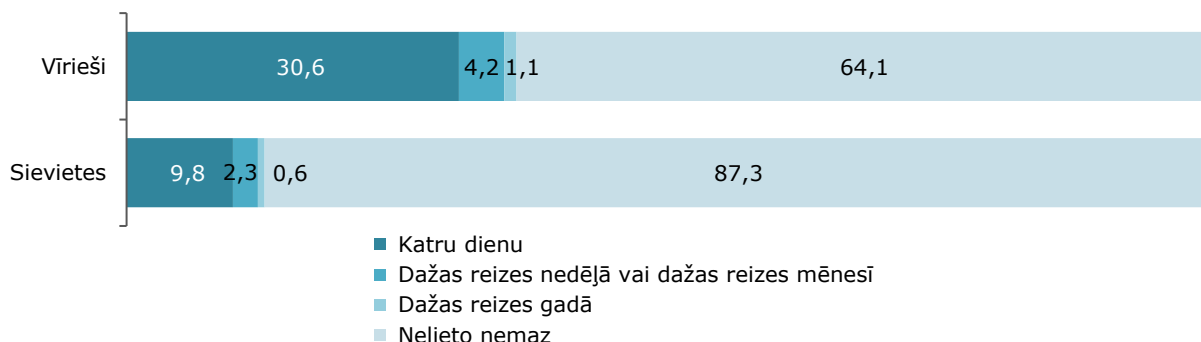
Atbilžu sadalījums uz jautājumu "Cik lielā mērā kāda veselības problēma vismaz pēdējo 6 mēnešu laikā ir Jūs ierobežojusi veikt aktivitātes, ko cilvēki parasti dara?" 2022. gadā, %

Oficiālās statistikas portāls [IVP060].

2022. gadā 30,6 % vīriešu un 9,8 % sieviešu vecumā no 16 gadiem Latvijā bija ikdienas smēķētāji. 4,2 % vīriešu un 2,3 % sieviešu norādīja, ka tabakas izstrādājumus lietoja dažas reizes nedēļā vai dažas reizes mēnesī, kamēr 64,1 % vīriešu un 87,3 % sieviešu tabakas izstrādājumus nelietoja vispār.

Tabakas izstrādājumu lietošanas biežums iedzīvotājiem vecumā no 16 gadiem 2022. gadā, %

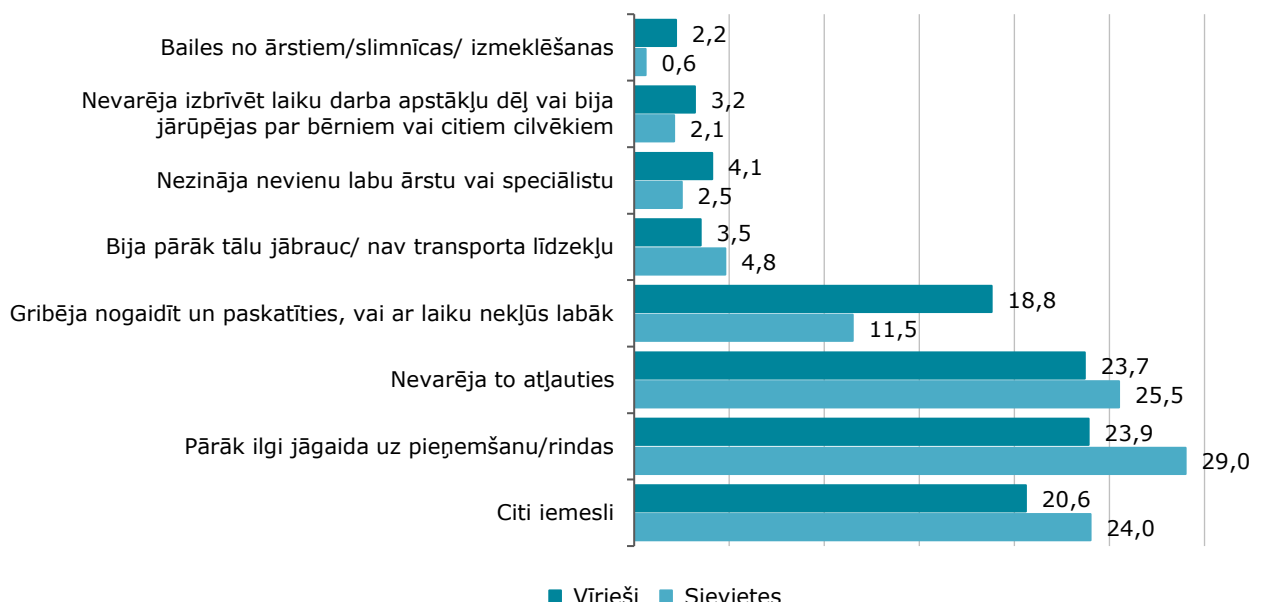
CSP aprēķins, izmantojot EU-SILC datus.

Vīriešu vidū lielākais ikdienas smēķētāju īpatsvars ir vecuma grupā no 45 līdz 54 gadiem (40,4 %) un no 55 līdz 64 gadiem (37,2 %). Savukārt sieviešu skaitā augstākais ikdienas smēķētāju īpatsvars ir vecuma grupā 35–44 gadi (14,7 %) un 45–54 gadi (14,6 %).

Regulārs medicīnas speciālista apmeklējums un pārbaudes ļauj laicīgi risināt veselības problēmas un tās novērst. 2022. gadā 70,3 % vīriešu un 83,0 % sieviešu bija apmeklējuši ģimenes ārstu vismaz reizi, savukārt vismaz vienreiz konsultējušies ar ārstu speciālistu gada laikā bija 36,9 % vīriešu un 48,8 % sieviešu.

2022. gadā 8,0 % vīriešu un 10,9 % sieviešu atzinuši, ka nav veikuši nepieciešamo medicīnisko pārbaudi vai ārstēšanu, lai gan tāda vajadzība ir bijusi. Visizteiktākās dzimumatšķirības starp norādītajiem iemesliem ārstu neapmeklēšanai – vīrieši biežāk nekā sievietes vēlējās nogaidīt un paskatīties, vai ar laiku nekļūs labāk (vīrieši – 18,8 %, sievietes – 11,5 %), kā arī norāda, ka baidījās no ārstiem, slimnīcas un izmeklējumiem (vīrieši 2,2 %, sievietes – 0,6 %). Savukārt sievietes nedaudz biežāk nekā vīrieši ārstus neapmeklēja pārlietu garo rindu uz pieņemšanu dēļ (sievietes – 29,0 %, vīrieši – 23,9 %), kā arī tās norādījušas uz garu ceļu, kas ir jāmēro līdz ārstam, un transporta neesamību (sievietes – 4,8 %, vīrieši – 3,5 %).

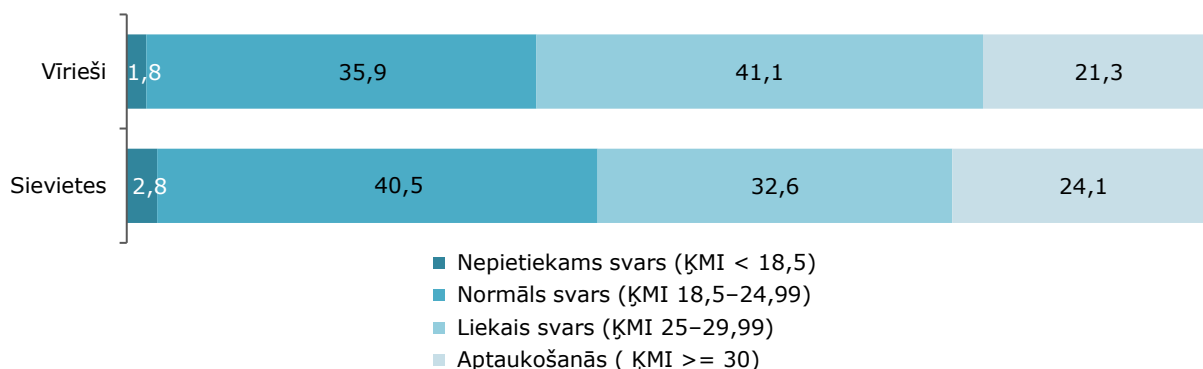
Galvenais iemesls, kāpēc netika veikta pārbaude vai ārstēšanās, 2022. gadā, % no personām vecumā no 16 gadiem, kurām pēdējo 12 mēnešu laikā bija vismaz viens gadījums, kad vajadzēja veikt pārbaudi vai ārstēšanos, bet tas netika izdarīts

Oficiālās statistikas portāls [IVP100].

Dati liecina, ka aptaukošanās un liekais svars ir biežāk vērojams starp vīriešiem nekā starp sievietēm. 2022. gadā 62,4 % vīriešu vecumā no 16 gadiem bija liekais svars vai aptaukošanās, kamēr starp šī vecuma sievietēm šis īpatsvars bija mazāks – 56,7 %. Savukārt ar nepietiekamu svaru saskārās 1,8 % vīriešu un 2,8 % sieviešu.

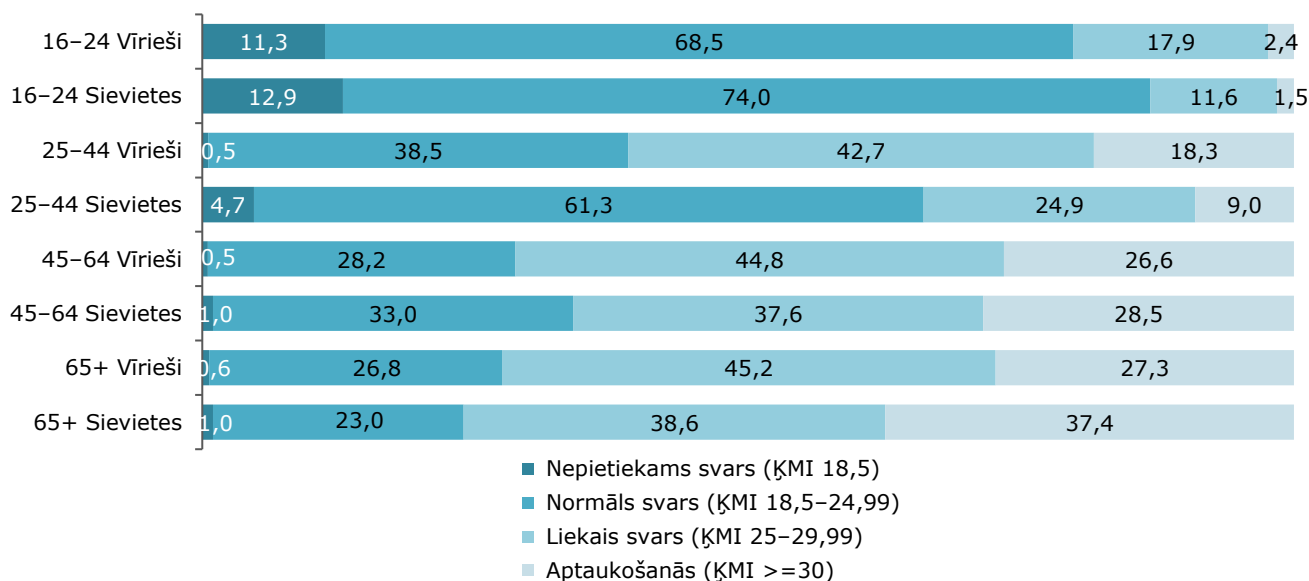
Ķermeņa masas indekss (ĶMI) iedzīvotājiem vecumā no 16 gadiem, 2022. gadā, %

Oficiālās statistikas portāls [MOD17_07].

16 līdz 24 gadu vecumā lielākajai daļai meiteņu un puīšu ir normāls ķermeņa svars (attiecīgi 74,0 % meiteņu un 68,5 % puīšu) vai pat nepietiekams svars (12,9 % meiteņu un 11,3 % puīšu). Savukārt liekais svars vai aptaukošanās ir vērojams starp 13,1 % meiteņu un 20,3 % puīšu. Liekais svars pieaug vīriešiem virs 25 gadu vecuma: 25 līdz 44 gadu vecumā lielākai daļai vīriešu (61,0 %) ir liekais svars vai aptaukošanās un tikai 38,5 % ir normāls svars. Savukārt sievietes ilgāk saglabā normālu vai pat nepietiekamu svaru un liekais svars vai aptaukošanās parādās, sākot ar 45 gadu vecumu: 45 līdz 64 gadu vecumā liekais svars vai aptaukošanās piemīt 66,1 % sieviešu. Vecumā 65 gadi un vairāk starp sievietēm šis rādītājs sasniedz 76,0 %.

Ķermeņa masas indekss pēc vecuma grupām 2022. gadā, %

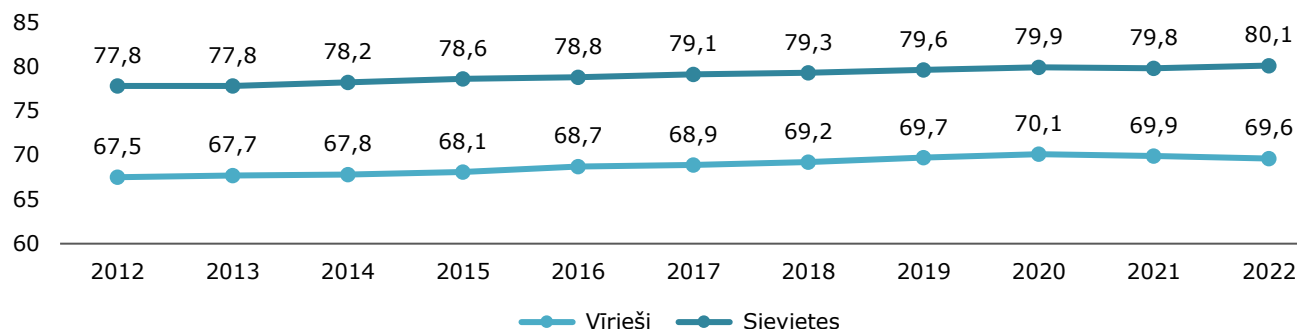

Oficiālās statistikas portāls [MOD17_07].

2022. gadā mirušo vidējais vecums bija 69,6 gadi vīriešiem, bet sievietēm – 80,1 gads.

Latvijā visizplatītākais nāves cēlonis gan vīriešiem, gan sievietēm, ir asinsrites sistēmas slimības, bet sieviešu mirstība no asinsrites sistēmas slimībām ir augstāka nekā vīriešu. Otra lielākā grupa ir audzēji, mirstība no šīs slimību grupas savukārt ir izplatītāka vīriešu vidū. Pēdējos gados mirstība no ārējiem nāves cēloņiem nedaudz samazinās. Transporta nelaimes gadījumos vairāk iet bojā vīrieši – 2022. gadā 75,4 % no šī cēloņa mirušajiem bija vīrieši. Tāpat arī tīšu paškaitējumu (pašnāvības) vairāk veic vīrieši (83,5 % no visiem gadījumiem bija vīrieši un 16,5 % sievietes), un vīriešiem biežāk nāves cēlonis ir noslīkšana (attiecīgi 78,7 % un 21,3 %).

Mirušo vidējais vecums, gadi

Oficiālās statistikas portāls [IMV060].

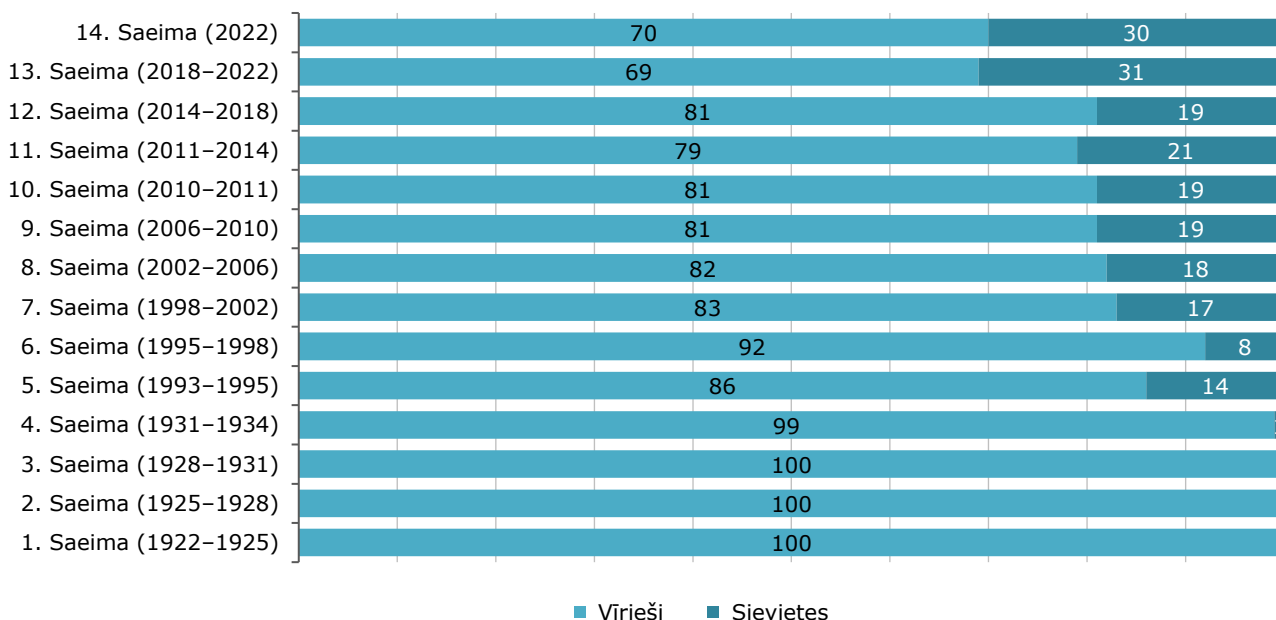
7. VARA

Lai gan Latvijas tiesību akti nodrošina vienlīdzīgas tiesības vīriešiem un sievietēm, joprojām abi dzimumi nav vienlīdzīgi pārstāvēti varas pozīcijās. Nozīmīgākās atšķirības vērojamas politikas sfērā un tiesu sistēmā.

EIGE izstrādātā dzimumu līdztiesības indeksa dimensijā "Vara", kas mēra dzimumu atšķirības politiskajā, sociālajā un ekonomiskajā pārstāvniecībā, Latvijā novērtēta ar 49,1 punktu (ES vidējais rādītājs – 59,1). Galvenais zemāka vērtējuma atšķirību cēlonis ir politiskie iemesli – piemēram, sievietes Latvijā salīdzinājumā ar ES ir retāk pārstāvētas parlamentā, reģionālo pašvaldību locekļu vidū un lielo uzņēmumu valdēs.

Latvijā sieviešu pārstāvniecība lēmumu pieņemšanas procesos pēdējo gadu laikā ir ievērojami pieaugusi. Gandrīz trešdaļa no 2022. gadā Saeimā ievēlētajiem deputātiem bija sievietes (30 sievietes no 100 deputātiem jeb 30 %), savukārt kaimiņvalstīs ievēlēto deputātu sieviešu bijis mazāk (gan Igaunijā, gan Lietuvā – 27,7 %).

Latvijas Republikas 1.–14. Saeimas deputāti pēc dzimuma

Centrālā vēlēšanu komisija.

Arī pašvaldību līmenī Latvijā ir salīdzinoši augsts sieviešu īpatsvars. 2017. gada pašvaldību vēlēšanās 34 % no pašvaldību deputātiem bija sievietes, tomēr tikai katru ceturto (24,4 %) pašvaldību vadīja sieviete. Pēc Rīgas domes vēlēšanām 2020. gadā, 2021. gada 5. jūnija pašvaldību vēlēšanām un Varakļānu un Rēzeknes novada domes vēlēšanām 11. septembrī kopumā no visu 43 pašvaldību ievēlētajiem deputātiem 30,5 % bija sievietes. Savukārt pašvaldību priekšsēdētāju skaitā bija vairāk vīriešu, tikai trīs pašvaldības (Ropažu, Talsu un Kuldīgas) vadīja sievietes, kas ir 7,0 % pašvaldību vadītāju.

Kopš 2023. gada 15. septembra Ministru prezidente ir sieviete. Ministru kabineta sastāvā, ieskaitot Ministru prezidentu, ir 15 ministri, no kuriem piecas ir sievietes (33,3 %). Kopš Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas Latvijā bijuši 17 Ministru prezidenti, no kuriem tikai divas bijušas sievietes. Šajā periodā Latvijā bijuši astoņi Latvijas Valsts prezidenti, no tiem viena – sieviete.

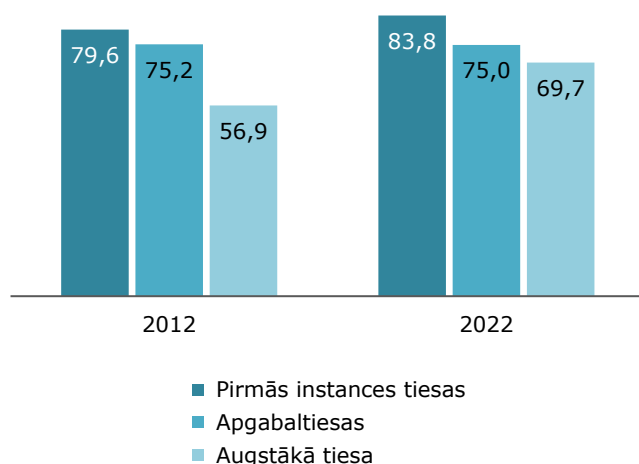
Kopš 2023. gada 20. septembra Saeimas priekšsēdētāja ir sieviete. Kopumā kopš Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas bijuši 11 Saeimas priekšsēdētāji, no kuriem 5 – sievietes.

Eiropas Parlamentā no Latvijas vienmēr deputātu skaitā bijušas ievēlētas vismaz divas līdz trīs sievietes. 2019. gada vēlēšanās tika ievēlētas trīs sievietes no 8 ES parlamenta deputātiem, bet darbu parlamentā uzsāka 4 sievietes un 4 vīrieši.

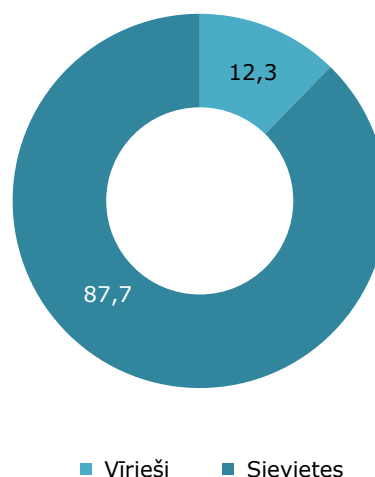
Tiesu instancēs Latvijā biežāk nodarbinātas tiesneses sievietes nekā tiesneši vīrieši – 2022. gadā 81 % tiesnešu bija sievietes. Kopš 2012. gada šis rādītājs ir palielinājies par 5 procentpunktiem. Visaugstākais sieviešu īpatsvars ir pirmās instances tiesās un apgabaltiesās.

2022. gadā lielākā daļa notāru bija sievietes (87,7 %), arī prokuratūrā nodarbināto skaitā dominē sievietes, kur tās veidoja 60 % no visiem nodarbinātajiem. Puse no advokātiem Latvijā 2022. gadā bija sievietes, un laika gaitā šis īpatsvars ir saglabājies praktiski nemainīgs – 50 % robežās (2022. gadā – 50,0 %).

Sieviešu īpatsvars tiesnešu skaitā gada beigās, %

Notāru īpatsvars pēc dzimuma 2022. gadā, %

Oficiālās statistikas portāls [TSG040 un TSG060].

8. VARDARBĪBA

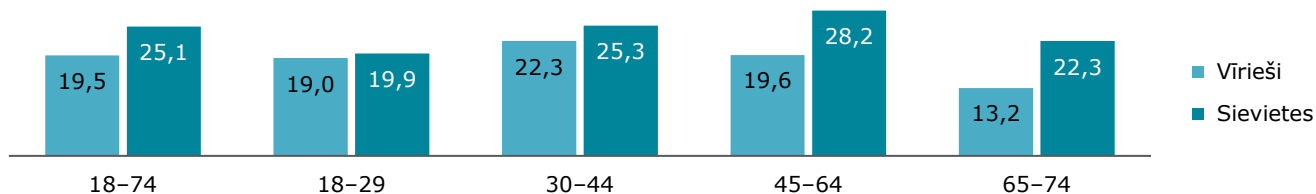
Ļoti aktuāls izaicinājums dzimumu līdztiesības nodrošināšanai ir ar dzimumu saistītas vardarbības un vardarbības ģimenē novēršana. Vardarbība negatīvi ietekmē gan individuālos, ģimenes, sabiedrību, gan ekonomiku. Lai gan notiek darbs pie šīs problēmas apkarošanas, gan vardarbība ģimenē, gan ar dzimumu saistīta vardarbība kā Latvijā, tā Eiropā joprojām ir plaši izplatītas, īpaši skarot sievietes un meitenes.

Bez jau esošā EIGE izstrādātā dzimumu līdztiesības indeksa sešām pamatjomām (vara, laiks, zināšanas, veselība, nauda un darbs), noris arī darbs pie papildu dimensijas "Vardarbība", kas ietver rādītājus par vardarbību pret sievieti – vardarbības izplatību, smaguma pakāpi un atklāšanu. Atšķirībā no dzimumu līdztiesības indeksa pamatdimensijām, kur 1 apzīmē pilnīgu nevienlīdzību, bet 100 – pilnīgu vienlīdzību, dimensijā "Vardarbība" tiek novērtēta sieviešu vardarbības pieredze. Vardarbības jomas novērtējums būs pieejams 2024. gadā.

Ņemot vērā vardarbības pret sievietēm ievērojamo ietekmi, ES dalībvalstīs aizvien lielāks uzsvars tiek likts uz šīs problēmas izplatības izpēti un datu iegūšanu. 2021. gadā veiktajā aptaujā „Ar dzimumu saistītas vardarbības apsekojums”, tika apkopota informācija par personisko drošību un saskarsmi ar nevēlamu rīcību darbavietā, sabiedrībā, partnerattiecībās, ģimenē un bērnībā. Tika publicēti dati par nevēlamas rīcības izplatību Latvijā – starppersonu vardarbība (psiholoģiskā, fiziskā un seksuālā), uzmācšanās darbavietā, vajāšana, kā arī citi rādītāji, kas saistīti ar vardarbības tēmu.

2021. gadā katra ceturktā (25,1 %) sieviete un katrs piektais (19,5 %) vīrietis 18–74 gadu vecumā ir pieredzējuši fizisku vai seksuālu vardarbību. Vardarbības veicējs biežāk bijis vīrietis (88,8 % gadījumu pret sievieti, 94,6 % gadījumu pret vīrieti), bet retāk sieviete (18,1 % gadījumu pret sievieti, 11,3 % – pret vīrieti).

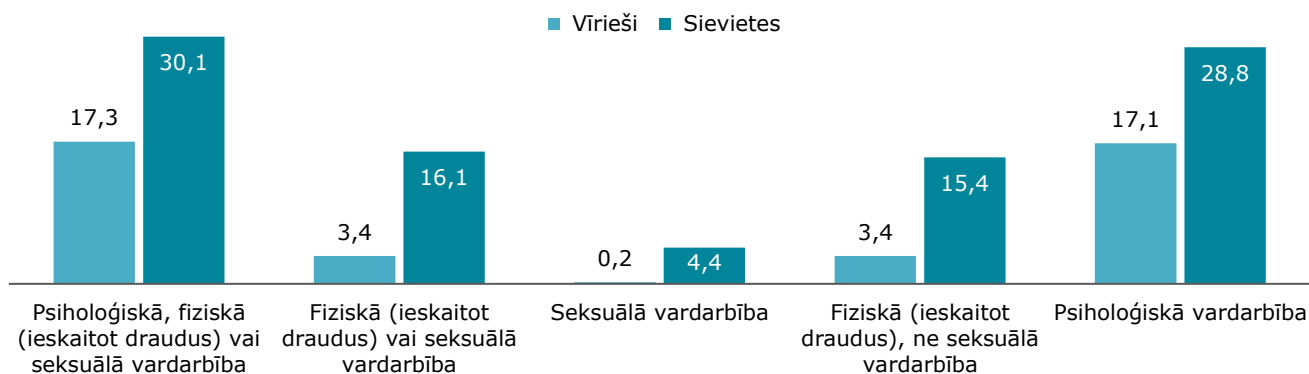
Personu īpatsvars, kas pieaugušā vecumā pieredzējuši fizisku vai seksuālu vardarbību, pēc vecuma, % no personu kopskaita attiecīgajā vecuma grupā

Oficiālās statistikas portāls [VDA020].

No vienas vai vairākām vardarbības formām cietusi katra trešā (30,1 %) sieviete partnerattiecībās (17,3 % vīriešu). Visizplatītākā vardarbības forma Latvijā intīmo partneru starpā ir psiholoģiskā vardarbība – 28,8 % sieviešu (17,1 % vīriešu) ir pieredzējušas šādu vardarbību.

Personu īpatsvars, kas dzīves laikā pieredzējuši vardarbību no intīma partnera, pēc vardarbības veida, % no personām 18–74 gadu vecumā, kam bijis partneris

Oficiālās statistikas portāls [VDA020].

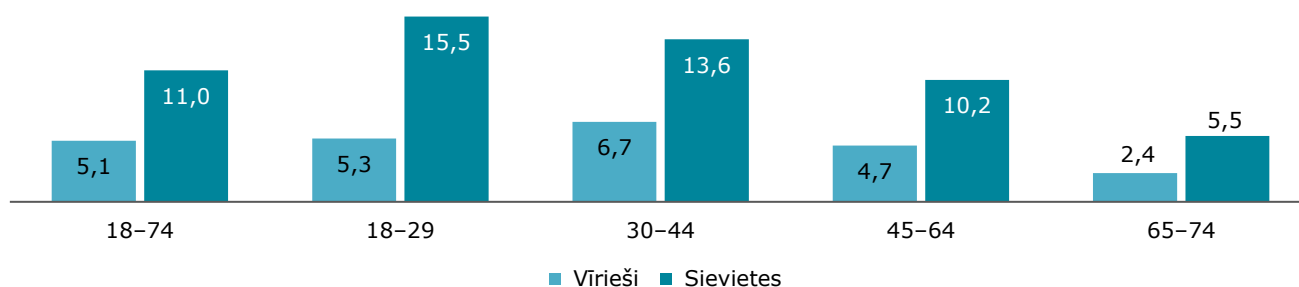
Sievietes biežāk cieš no atkārtotas fiziskas (ieskaitot draudus) vai seksuālas vardarbības – 14,1 % sieviešu to ir pieredzējušas atkārtoti (2,6 % vīriešu).

Vardarbība var atstāt ilgstošas sekas uz upura veselību un psiholoģisko stāvokli. 10 % sieviešu ir pieredzējušas fizisku ievainojumu partnera fiziskas vai seksuālas vardarbības rezultātā. 9 % sieviešu fiziskas vai seksuālas vardarbības rezultātā ir bijušas psiholoģiska rakstura problēmas. 8,3 % sieviešu ir izjutušas, ka viņu dzīvība ir briesmās fiziskas vai seksuālas vardarbības uzbrukuma laikā.

2,4 % sieviešu pēc 15 gadu vecuma sasniegšanas ir pieredzējušas izvarošanas gadījumu no cilvēka, kurš nav viņu partneris. Visbiežāk par šādu pieredzi liecina Latvijas sievietes 45–64 gadu vecumā – 3,1 % sieviešu pieredzējušas izvarošanas gadījumu, retāk – 65–74 gadu vecumā (1,2 %), savukārt 18–29 un 30–44 gadu vecumā attiecīgi 2,1 % un 2,5 %. Salīdzinājumam, 0,3 % vīriešu 18–29 gadu vecumā ziņojuši par izvarošanu.

Sievietes divreiz biežāk nekā vīrieši piedzīvo seksuālu uzmākšanos darbavietā: 2021. gadā to pieredzējuši 11,0 % sieviešu un 5,1 % vīriešu 18–74 gadu vecumā, un tas ir zemākais rādītājs starp sievietēm ES dalībvalstīs. Visaugstākais rādītājs ES ir Francijā (41,1 % sieviešu ir šāda pieredze), Nīderlandē (40,9 %) un Slovēnijā (31,7 %). Lietuvā seksuālu uzmākšanos darbavietā ir pieredzējuši 19,1 % sieviešu. Fiziskas un seksuālas uzmākšanās pieredzei darbā var būt ilgstoša negatīva ietekme, jo papildus piedzīvotajam emocionālajam un psiholoģiskajam kaitējumam uzmākšanās var negatīvi ietekmēt upuru spēju iesaistīties sabiedriskajā dzīvē. Piemēram, seksuālā uzmākšanās darbavietā var sekmēt sieviešu mazāku līdzdalību darba vidē, jo īpaši profesijās, kurās dominē vīrieši, līdz ar to liedzot vai samazinot ienākumu gūšanas iespēju. Lai arī Latvijā ir zemākais seksuālo vardarbību pieredzējušo sieviešu īpatsvars starp ES dalībvalstīm, tomēr dati liecina, ka gados vecākas sievietes daudz retāk ziņojušas par šādiem gadījumiem savas dzīves laikā nekā jaunākas sievietes vēl salīdzinoši īsajā nodarbinātības laikā. Tas var norādīt uz jaunu negatīvu tendenci darbavietā pret sievietēm.

Personu īpatsvars, kas dzīves laikā pieredzējušas seksuālu uzmākšanos darbavietā pēc vecuma, % no personu ar darba pieredzi kopskaita attiecīgajā vecuma grupā

Oficiālās statistikas portāls [VDA110].

Pēdējo piecu gadu laikā 4,6 % sieviešu ir pieredzējušas seksuālu uzmākšanos darbavietā (3,1 % vīriešu), bet pēdējā gada laikā – 1,6 % sieviešu (1,7 % vīriešu).

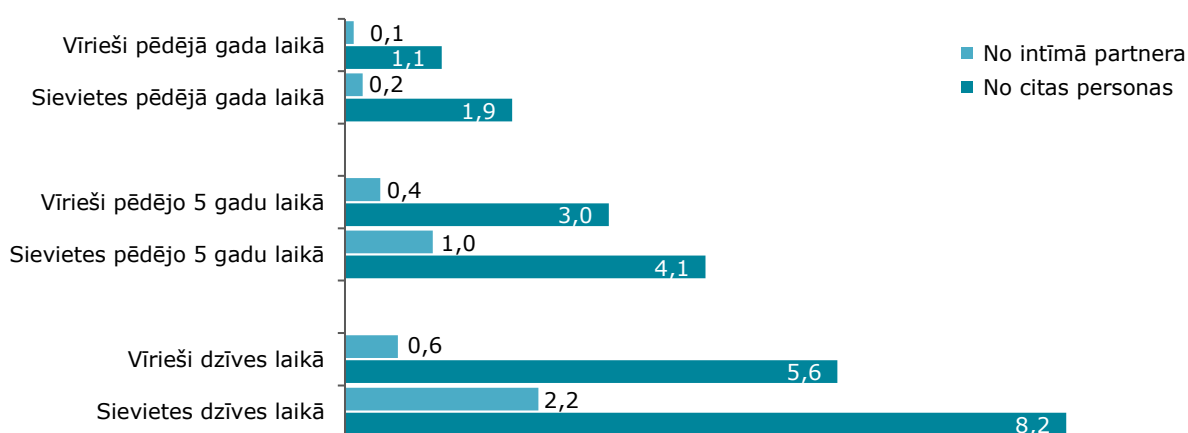
Gan pret sievietēm, gan vīriešiem vērstu seksuālo vardarbību to darba dzīves laikā biežāk ir veicis vīrietis – 4,1 % sieviešu un 1,8 % vīriešu ziņojuši, ka tas ir bijis kolēģis, 3,7 % sieviešu un 1,2 % vīriešu – klients, bet 2,1 % sieviešu un 0,9 % vīriešu – vadītājs.

2021. gadā 10,2 % sieviešu un 6,2 % vīriešu ir pieredzējuši vajāšanu no kādas personas. Vajāšana ietver aizskarošas un draudīgas darbības vai uzvedību, kas vēlāk atkārtojas. Šis vardarbības veids ietver mēģinājumus izsekot vai izspiegot, mēģinājumus panākt kontaktu, zvanot vai uzturoties, piemēram, mājas, skolas vai darbavietas tuvumā, nevēlamu ziņu un dāvanu sūtīšanu. Tāpat vajāšana ietver personīgo mantu tīšu bojāšanu, aizskarošu komentāru publisku izteikšanu, personīgas informācijas, cietušās personas privātu attēlu vai video publicēšanu, piemēram, sociālajos medijos u.tml. šāda rakstura uzvedību.

Gan sievietes, gan vīriešus biežāk vajājuši vīrieši. 7,9 % sieviešu ir vajājuši vīrieši, 2,0 % gadījumu vajātāja bijusi sieviete, savukārt 3,5 % vīriešu ir vajājuši vīrieši, bet 2,2 % gadījumu – sievietes.

Varmākas vajātāji visbiežāk ir personas, kuras nav upura intīmie partneri. Kopumā vajāšanu no intīmā partnera puses ir pieredzējuši 2,2 % sieviešu un 0,6 % vīriešu, bet vajāšanu, ko veikusi cita persona, – 8,2 % sieviešu un 5,6 % vīriešu.

Iedzīvotāju īpatsvars, kas pieredzējuši atkārtotu vajāšanu⁶, % no iedzīvotāju kopskaita 18-74 gadu vecumā

Oficiālās statistikas portāls [VDA110].

Vīrieši biežāk ir tīšu smagu miesas bojājumu upuri – 2022. gadā kopumā reģistrēti 95 no smagiem miesas bojājumiem cietušie, no kuriem 71 bija vīrietis un 24 – sievietes. Savukārt sievietes biežāk ir seksuālas vardarbības, tai skaitā izvarošanas, pavešanas netiklībā u.c. seksuālo nodarījumu upuri. Statistikā iekļauti tikai reģistrētie gadījumi, tādēļ patiesais seksuālās vardarbības upuru skaits varētu būt augstāks. Latvijā 2022. gadā bija reģistrēti 300 no seksuālās vardarbības cietušie (267 sievietes un 33 vīrieši).

⁶ No intīmā partnera – % no personām 18-74 gadu vecumā, kam bijis partneris.

Vardarbības upuri pēc dzimuma 2022. gadā (neskaitot upurus, kuriem nav norādīts dzimums), %

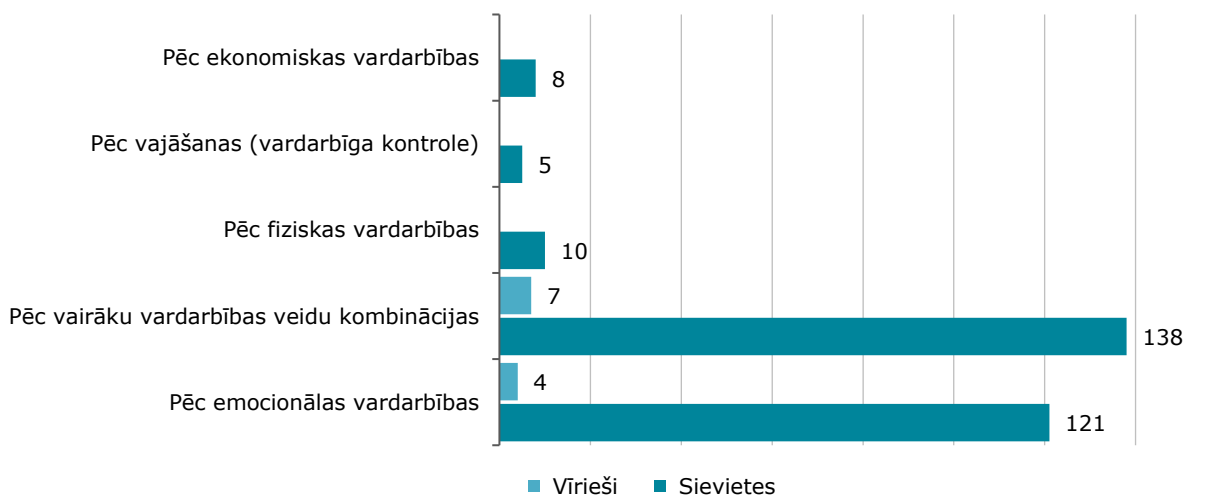

Oficiālās statistikas portāls [NOC010].

Kopš 2015. gada janvāra valsts finansē sociālās rehabilitācijas pakalpojumus vardarbībā cietušiem pilngadīgiem cilvēkiem (pirms tam šādus pakalpojumus varēja saņemt tikai bērni līdz 18 gadu vecumam). Sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, sākot ar 2015. gada janvāri, var saņemt arī personas, kuras veikušas vardarbību.

2022. gadā Latvijā kopumā 293 cilvēki (no tiem arī 11 vīrieši) saņēma šāda veida valsts apmaksātus sociālās rehabilitācijas pakalpojumus. Visbiežāk sievietes cietušas no emocionālas vardarbības (121 gadījums), kā arī no vairāku vardarbības veidu kombinācijas (138 gadījumi, to skaitā 94 gadījumos fiziska vardarbība un 31 gadījumā gan fiziska, gan seksuāla vardarbība). Vīrieši visbiežāk cietuši no vairāku vardarbības veidu kombinācijas (7 gadījumi no 11).

Sociālās rehabilitācijas pakalpojumus saņēmušo sieviešu un vīriešu skaits pēc vardarbības veida 2022. gadā

Labklājības ministrija.

Izteikts vīriešu pārsvars vērojams gan noziedzīgus nodarījumus izdarījušo personu skaitā, gan notiesāto skaitā. Tas norāda uz vajadzību risināt augsto noziedzīgo nodarījumu skaitu sabiedrībā, kuru cēlonis var būt saistīts ar atšķirīgu pieredzi vīriešiem un sievietēm, un dzimumnevienlīdzību dažādās dzīves jomās.

2022. gadā Latvijā 88,2 % no visiem noziedzīgus nodarījumus izdarījušajiem bija vīrieši. Pēdējo 10 gadu laikā šī tendence ir saglabājusies līdzīga. Vīriešu pārsvars izteikts visu noziegumu veidos – visaugstākais tas ir izvarošanā (100 % bija vīrieši), huligānismā (96,4 %), laupīšanā (93,2 %).

Pēdējo 10 gadu laikā notiesāto personu skaits cietumos samazinājies. Izteikts kritums bijis tieši vīriešu skaita samazinājumā, kur, salīdzinot ar 2010. gadu, vīriešu skaits samazinājies uz pusi, bet sieviešu tikai par piektdaļu. 2022. gadā 92,3 % no personām cietumos bija vīrieši.

Noziedzīgus nodarījumus izdarījušo personu skaits pa noziedzīgu nodarījumu veidiem 2022. gadā

Oficiālās statistikas portāls [NOR030].

METODOLOĢISKIE PASKAIDROJUMI

Apskatā iekļauti CSP regulāri veikto darbaspēka izlases veida apsekojuma un „Eiropas Savienības statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem” (EU-SILC) apsekojuma dati, kā arī 2021. gadā veiktās aptaujas „Ar dzimumu saistītas vardarbības apsekojums” un Latvijas iedzīvotāju mobilitātes apsekojuma rezultāti. Papildu CSP sagatavotajai informācijai, kas pieejama oficiālās statistikas portālā, apskatā ir izmantoti Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras, Centrālās vēlēšanu komisijas, Labklājības ministrijas un citu institūciju dati.

Dzimumu līdztiesība – situācija, kad vīriešu un sieviešu loma sabiedrības attīstībā tiek atzīta par līdzvērtīgu, viņiem tiek piešķirtas vienādas tiesības un vienāda atbildība, nodrošināta vienāda pieeja resursiem un to izmantošanas iespējas. Vīriešu un sieviešu ieguldījums sabiedrības labā un viņu problēmas tiek uztvertas kā līdzvērtīgas. Dzimumu līdztiesība attiecināma gan uz *de jure* līdztiesību, gan uz *de facto* līdztiesību.

De jure dzimumu līdztiesība – formālā, legālā līdztiesība, kas ir garantēta valsts normatīvajos aktos.

De facto dzimumu līdztiesība – reālā līdztiesība, situācija, kad ne vienam, ne otram dzimumam nav sistemātisku ierobežojumu (nevienlīdzīgu iespēju, pienākumu, dzīves situāciju vai statusa) *de jure* līdztiesības īstenošanai.

Bruto darba samaksas atšķirības – rādītājs tiek aprēķināts pēc ES Statistikas biroja *Eurostat* metodoloģijas, par aprēķinu bāzi izmantojot vīriešu vidējo stundas bruto darba samaksu. Aprēķinos ietver visas nozares, izņemot lauksaimniecību, mežsaimniecību, zivsaimniecību un valsts pārvaldi, un visus uzņēmumus ar 10 un vairāk darbiniekiem. Rādītājs tiek aprēķināts, neizslēdzot dažādus to ietekmējošos faktorus, kas ļautu izskaidrot atalgojuma atšķirību iemeslus. Tie var būt gan objektīvi, piemēram, ja sievietes strādā nozarēs un profesijās, kur vidējais atalgojums ir zems, gan var norādīt uz diskrimināciju darba tirgū.

Ar dzimumu saistīta vardarbība pret sievietēm – vardarbība, kas vērsta pret sievieti tādēļ, ka viņa ir sieviete, vai arī vardarbība, kas ietekmē sievietes proporcionāli vairāk nekā vīriešus. Vardarbība ir uzvedība, kas var izraisīt fizisku vai emocionālu kaitējumu citiem, piemēram, verbāls vai fizisks pāridarījums, privātās mantas bojāšana.

Dzimumu līdztiesības indekss – statistikas rādītājs, kas raksturo panākto virzību dzimumu līdztiesības jomā Eiropas Savienībā. To izstrādājis Eiropas dzimumu līdztiesības institūts EIGE. Indeksu veido sešas pamatjomas (darbs, nauda, zināšanas, laiks, vara un veselība) un divas papildu jomas (nevienlīdzība, kas balstīta uz vairākiem iemesliem, un vardarbība). Indeksu aprēķina, apvienojot dzimuma indikatorus vienā kopējā rādītājā. Indekss nosaka dalībvalstu rādītājus no viena (pilnīga nevienlīdzība) līdz 100 (pilnīga dzimumu līdztiesība). Tas mēra ne tikai atšķirības starp sievietēm un vīriešiem, bet ņem vērā arī valsts kontekstu un dalībvalstu panākumu atšķirīgos līmeņus dažādās jomās. Augsts kopējais rādītājs atspoguļo mazas (vai neesošas) dzimumu atšķirības un labu situāciju visiem (piemēram, augsts nodarbinātības līmenis gan sievietēm, gan vīriešu vidū).

Eiropas Savienība (ES) – datu salīdzināšanai izmantoti dati par ES. Šo datu avots ir *Eurostat* datubāze. ES vidējie rādītāji apkopoti par 27 ES dalībvalstīm.

Plašāki apskatā izmantoto terminu skaidrojumi meklējami terminu glosārijā.

Dzimumu līdztiesības statistikas dati pieejami oficiālās statistikas portāla sadaļā Dzimumlīdztiesība.

Datu apstrādi veikusi un informatīvo apskatu izdošanai sagatavojusi Sociālās statistikas departamenta Sociālās statistikas datu apkopošanas un analīzes daļa.